Al. Odobescu

note de călătorie

EDITURA SPORT-TURISM

Însemnări despre monumentele istorice din județele Argeș și Vîlcea

Călătorie făcută în 1860
Din însărcinarea ministerului cultelor și instrucției publice

Am plecat din București, duminecă la 18 iunie 1860, la zece ceasuri dimineața; drumul a fost bun la început, dar cu cît înaintam, noroiul era mai mare. La Găești, unde ne aflam pe la șase ceasuri, ne-a apucat o ploaie foarte repede, care însă a stătut curînd; ne-am urmat drumul la pas, și, pe la zece ceasuri, am ajuns la rîul Budișteanca, care, din acea ploaie, crescuse așa de tare, încît n-am putut-o trece; ne-am întors dar și am mas în satul ⟨Budișteni⟩, la un han destul de curățel, al lui Costopol; acolo ne-am gătit o supă și ceva alte mîncări, și apoi ne-am culcat.

A doua zi, luni, la 19 iunie, am plecat de la han pe la zece ceasuri, pe la unsprezece eram la Leordeni, la Sofia Crețuleasca; am vizitat casa ce o zidește pe un loc înălțat și bine așezat; am dejunat la dînsa și apoi de acolo am plecat la Golești, unde am ajuns pe ploaie, pe la două ceasuri.

Toată zioa am petrecut-o foarte plăcut, dar ploaia n-a încetat nici noaptea, astfel a venit știre că Rîul Doamnei venise așa de mare, încît a înecat tot locul împrejur și chiar a rupt o parte din pod. Omul trimis călare ca să aducă pîine din Pitești n-a putut trece; cu toate astea, după dejun, marți la 20 iunie 1860, am pus puțin bagaj în trăsură. Sașa a rămas la Golești, acolo sînt d-na Zinca Goleasca, Elenca Filipeasca, Anica și Catinca Racoviță, Luțica Racoviță și copiii lui Grand, cu guvernanta lor; este și A. Golescu Albu, și eu, împreună cu Trenk, am plecat spre Pitești.

Drumul era o lapoviță; pe dălăturile șoselei, bălțile nu mai încetau; în sfîrșit, cînd am ajuns la vărsătura Rîului Doamnii, am văzut o priveliște de mirare. Apa coprinsese tot locul; porumbiște, zăvoi de sălcii, toate pluteau într-o apă furioasă, care rostogolea tulpinile și crăcile de pomi aduse de la munte.

Șoseoa se prefăcuse în cataracte peste care sălta apa. Am făcut cu trăsura un ocol și, avînd un om călăuză prin apă, am trecut dincolo de vărsătură. Apa ne-a intrat mai de o palmă în trăsură. Geanta cu așternutul și hîrtia lui Trenk s-au udat în mare parte. Cînd am ajuns la uscat, am fost siliți să stoarcem toate; o mulțime de oameni erau acolo, mulți ne-au ajutat. Mai nainte se rupsese la un cap podul de pe Rîul Doamnii, pentru pedestrii se pusese cîteva lemne ca să facă o trecătoare peste ruptură, dar trăsura a trecut prin apă, înecată mai sus de scări. În sfîrșit, am ajuns în Pitești. Acolo administratorul, domnul A. Petrescu, lipsea, dus fiind în plasa Gălășești, unde se extermineză lăcustele, făcînd hori de români care le calcă subt picioare. Astfel a izbutit fostul administrator, domnul Orbescu, acum director la Depart. dinăuntru, a prăpădi din mai multe locuri aceste lighioane. Am luat dar explicații, pentru vizitarea mănăstirilor din județul Argeș și pentru bisericile din Pitești, de la domnul Furduescu, secretarul administrației. La urmă, mergînd la poștie, am luat alți cai și am fost la schitul Trivalea, ce se află într-o vale ce-i zice și Valea Stancii, în apropiere cu o jumătate de ceas de Pitești.

Drumul e prea frumos prin vale și străbate în multe rînduri rîulețe, dar ploaia ne-a însoțit în toată călătoria. Trenk a luat o schiță de poziția mănăstirii. Biserica e prefăcută din nou, precum și casele, de actualul egumen, părintele Ierotei, ce a fost preot la mitropolie. El mi-a dat ceva deslușiri asupra trecutului acestui schit care ține de mănăstirea Cozia. Ploaia a urmat cu o mai mare furie, încît, la întoarcere, abia trecuse un ceas și gîrla se umflase mai mult de o palmă. Pe la șase ceasuri, ne-am întors în Pitești; lipcanul ne aștepta în otelul Romîniei, unde am și mîncat un prînz compus de pui de găină prezintați subt toate fazele lor: ciorbă, rasol anghemaht, friptură. În vremea prînzului, am avut vizita protopopului ⟨Nal⟩ de la biserica Greci, vrăjmaș neîmpăcat al lui Ierotei Trivăleanul. Unul se plîngea de puțina sumă a statului, ce e de 6 000 lei, în vreme ce mănăstirea are 2 000 # venit, și se lăuda a fi scos mănăstirea din ruine cu cazna sa. Celălalt îl învinovățea zicînd că e lacom la bani și nu face nimic pentru mănăstire. Plecînd protopopul, am scris o depeșă Sașii la Golești, apoi am redigiat această foaie, care va fi urmată și de deslușirile luate asupra schitului Trivalea, apoi socotesc că ne vom culca, dîndu-ne jertfă la mii de insecte ce de acum au început a-și încerca lăcomia asupra noastră. Asta ar fi puțin, de n-ar mai ploua afară; dar vai! toarnă cu găleata!

Pitești, marți 20 iunie 1860, otelul Romîniei.

Miercuri, la 21 iunie 1860, ne-am deșteptat, Trenk și eu, și după ce am primit vizita lui Lerescu, după ce și eu am făcut o vizită la noul administrator, domnul A. Petrescu, cu care eram vecini de odaie la otelul Romîniei. Pe la 9 1/2 ceasuri, am pornit cu gînd că mergem la Bascov și la Cotmeana; dar surugiii, nu știu de ce, au luat drumul Curții-de-Argeș, ce duce și la Tutana; l-am urmat și noi, după placul lor, într-o nencetată stropeală de noroi. Vai de noi cum am ajuns la poștie la Mănicești! Dar mai nainte d-a ajunge, chiar la jumătatea drumului, la Vărzarul, alături cu Gornenii lui Berindei, eu am zărit o cruce de piatră, într-o porumbiște pe o muchie de pe malul Argeșului; m-am dus acolo, am copiat inscripția ce e slovenească, apoi am vizitat și bisericuța satului, care a fost zidită de Radu vel armașul Varzarul, cu soția sa Ioana, dar mai la urmă un strănepot al său, clucerul George, reparînd și zugrăvind biserica, a socotit de cuviință a se pune în locul ctitoricesc, lăsînd pe neîmpăcatul dușman al dorobanților și al simenilor într-un colțișor cu jupunița sa.

Aceste cercetări mi-au luat mai mult de un ceas. Trenk în vremea aceasta dormea în trăsură. Am pornit dar și, trecînd prin poștie la Mănicești, am spus să-mi vie caii la mănăstire la Tutana, unde am și plecat, trecînd Argeșul ce ne-a intrat de o palmă în trăsură. La mal, ne-am secat provizia de apă,

și apoi, apucînd Valea-Tutanii, am mers, poate mai bine de un ceas și jumătate, ca să ajungem la mănăstire.

Ploaia era gata după noi; astfel încît turna șiroaie, cînd am intrat la mănăstire. Schitul, bine situat și clădit cu tărie și cu luxul de ornamentație ale vechimei, este acum cu totul părăsit; abia am găsit un biet paracliser sătean și vreo cîțiva țigani. Preoții ce slujesc în biserică șed departe, într-alt sat. Vreo două ceasuri ne-a ajuns ca să culegem ce era de cules ca antichități și vederi la acea mănăstire; apoi, luînd pe paracliser pe capră, l-am rugat să ne arate cum se ieșim în drumul poștii, spre Bascov sau spre Topolog. Am apucat dar prin matca Tutanei, prin văi înalte și acoperite cu anini; rareori întîlneam cîte un bordei de români ce se ocupă cu strîngere de rînză pentru tăbăcărie. Cu cît înaintam însă, valea se îngusta și natura se sălbătecea; după acele neîncetate ploi, se vedeau copaci groși și vîrtoși, răsturnați cu rădăcinele lor întinse în matcă. Era o priveliște înfiorătoare și măreață. După vreo două ceasuri, am început să urcăm la satul Valea-Porcului, lăsînd în lături obîrșia Tutanii. Am urcat multă vreme și coaste destul de repezi, pînă ne-am aflat sus, pe Plaiul-Oii, avînd dindărătul nostru valea îngustă și stufoasă a Tutanei, dar cînd ne aflarăm sus, priveliștea dobîndi o-ntindere minunată; dinaintea ochilor aveam frumoasa vale a Luminilor, șerpuită de Topolog, ocolită de mii de dealuri, ce să-nalță unul peste altul, acoperite cu holde și cu păduri, pînă în fața munților cu zăpezi ce se pierdeau în nori de ploaie.

Încă o dată am rămas în extaz dinaintea acelei văi: acum doi ani, îmi ieșise în față urcîndu-mă de la Cotmeana în sus; acum, o vedeam viind de la Tutana, într-o direcție opusă. Umblarăm cîtăva vreme pe creasta Plaiului-Oii, pînă deterăm în drumul olacului și apoi scoborîră⟨m⟩ pe drumul umblat pînă la poștie, la Topolog; soarele se gătea a apune, am luat degrab caii, ca să pornim spre Flămînda, în jos, pe Topolog; dar în fața mănăstirii, ni se spuse că apa e adîncă la vadul acela. De aceea, merserăm la poștie; la Cacova, schimbarăm caii, și noaptea trecurăm Topologul pe la Ostroveni, unde este arendaș vestitul Stefu, gazda mea de acum doi ani și apoi, luînd malul stîng al apei, în sus, ajunserăm pe la 11 ceasuri la mănăstire la Flămînda.

Odaia în care ne primi un tînăr, ce este îngrijitor mirean al moșiei, era destul de curată. Nu mîncaserăm mai nimic toată zioa; îmbucarăm ceva și un somn dulce, ca al călătorului ostenit, ne duse pînă a doua zi la nouă ceasuri.

Joi, la 22 iunie, am petrecut pînă pe la unu la Flămînda. Trenk desenînd, eu însemnînd inscripțiile și așezînd de plecare: trecurăm iar Topologul, prin vadul mănăstirii, ne întoarserăm la poștie la Lumini, și de acolo ieșirăm la Schitul-Maicilor din Bascov; schit modern, zidit de Șerban Cantacuzino și prenoit de Stefu. N-am putut copia pe dintreg pisania, fiind supărat de curiositatea maicilor, trei-patru cîte sînt, și toate urîte și bătrîne. Aci, ca și la Tutana și la Flămînda, lipsea căpetenia, adică de aci starița, de dincolo egumenii.

Pe drum, ca să ajungem la Bascov, iar ne-a ploat. De la Bascov am luat 12 cai de poștie, ca să ⟨ne⟩ urce dealul ce duce la Cotmeana; trăsura urca cu chiote și cu bice, iar noi pe jos; îmi ieșise sufletul, nu mai puteam să răsuflu. Pe plai, am mers frumos prin vechi păduri, din nenorocire ciopîrțite din neîngrijire. Cînd a fost să scoborîm, ne-a fost destul de greu, fiind coasta prea repede; dar am ieșit în vale fără să pățim ceva. Peste o jumătate ceas, am ajuns la mănăstire; și de aici lipsește egumenul; doi preoți și vreo cîțiva călugări ne-au făcut primire după mijloacele lor. Mîine o să mă ocup a cerceta ce

lucruri vechi se găsesc pe aici. Ce-mi pare rău e că zidirile vechi sînt mai pretutindeni ascunse subt spoituri și meremeturi făcute mai din nou, fără nici un gust și nici un respect pentru antichitate. Această mănăstire, una din cele mai vechi ale țării, abia dacă mai păstrează acum ceva pereți și temeliile cele clădite de Mircea cel Bătrîn.

E 11 ceasuri și o să mă odihnesc. Mititica Sașa, ea mă așteaptă la Golești astă seară și nici că știe că eu sunt la Cotmeana și mă gîndesc la ea.

Cotmeana, joi 22 iunie 1860.

Iată a cincea zi de cînd n-am mai descris călătoria noastră, deși în vremea aceasta am colindat mult, văzut multe și am pățit îndestule; dar tocmai din pricinile acestea am rămas înapoi cu descrierea, fiind totdauna ocupat ziua și prea ostenit seara.

Noaptea de joi 22 iunie am dormit-o la Cotmeana, într-o odaie mare, dar nu așa curată, avînd două paturi în fața unul cu altul, învelite cu niște saltele de un deget larg și pe dasupra niște macaturi ce se cunoșteau abia a fi fost decît fiind, cu totul sfîșiate. La ferestre nu erau perdele, ci obloane, patul era tare, insecte cîte vrei, toată noaptea n-am putut dormi, fiind însă supărat de neîncetatul tras al clopotelor.

Dimineața, vineri la 23 iunie, ne-am ocupat, Trenk cu desenul mănăstirii și a cîtorva amărunte, adică: tocurile de piatră ale ferestrelor, iconostasul săpat în lemn din biserică, ușa cea veche, iar de lemn, ce se afla în pod, eu am vizitat zidurile ca să cat pe unde mai erau vechi, am cercetat pomelnicul, cărțile ce erau toate bisericești, cîteva de la Constantin Basarab, celelalte din vremi ale Fanarioților și mai noi, am prescris două pisanii, ce sînt la biserică, amîndouă, de la prefacere, pe la 1777, am pus de mi-a luat prin calc inscripția după clopotul cel mare (lucru care era greu și primejdios) și apoi am găsit, în podul bisericii, ușile cele vechi, prea frumos săpate într-un lemn ce s-a găurit și a început să să putrezească, și încă două icoane vechi.

La toate astea mult m-a secondat un tînăr preot, ce se vedea foarte inteligent și care mi-a înlesnit lucrarea; tot pe dînsul l-am însărcinat să-mi prescrie și pisania veche de la Bascov și să mi-o trimiță la Pitești, dar pînă acuma n-am primit nimica. După dejun, pe la 12, am plecat din Cotmeana, apucînd în josul apei, ca să trecem dealurile și să ieșim drept la Pitești, fără de a mai trece prin Bascov. Aveam 8 cai de poștii, bălani, și doi surugii tineri, țigani. Pe capră, loserăm un om, Ion, de la Cotmeana, ca să ne scoată la drumul olacului. Abia umblasem un sfert de ceas prin valea păduroasă a Cotmenei și începu urcușul la deal; era cam repede și plin de făgașe și de mîncături de apă. Trenk și eu ne-am dat jos și am mers înainte pe jos, pînă unde se făcea locul șăț; ne-am pus subt un pom și am așteptat, poate un ceas, ca să vie trăsura, dar, văzînd că întîrzie, ne-am întors și am găsit-o pe coastă la un nomol, neputînd caii lua din loc. Se vede că li se făcuse nălucă, căci se-ncercară surugiii în toate felurile a-i înhăma, cînd 8 în lung cum erau, cînd numai patru, cînd șase cu doi dălături; apoi bice, strigături; lipcanul și Ion rădică cu bîrnele de roată. Dar toate erau de prisos, cît vrea să-nainteze trăsura, caii se răsfirau, săreau unii peste alții, se încurcau în hamuri, rupeau toate streangurile, astfel încît am șezut ca la 2 ceasuri acolo, într-același loc.

A trecut pe acolo un vătășel cu calul, un om care fusese în oștire și, auzind de mine, m-a cunoscut. Ne-a ajutat și el, dar a fost în zadar, așa s-a dus el și cu Ion să caute patru boi, în sat la vale, ca să ne urce; dar peste un ceas s-a întors Ion singur, zicînd că toții boii satului sînt sus la plai și, prin urmare, tot cu caii trebuie să ne facem treaba. Atunci surugiii a hotărît să se întoarcă în vale să înfierbînte caii pe luncă și apoi s-o apuce dăodată la deal pînă în muche. Cu mare anevoință au întors cu mîini trăsura ⟨?⟩ de șanțuri și de copaci, și apoi au dus-o în vale. Întorcîndu-se însă cu caii întinși, ceva mai în sus de acel nomol, s-a rupt chinga de la un surugiu ș-a fost silit se stea. Nici n-au vrut caii să mai înainteze. În zadar am scos toate cuferile ce îngreuiau trăsura, am fost siliți, pentru a treia oară, să apuce iar din luncă, și așa, cu mari anevoințe, ce mă aduseseră la deznădejduire, văzînd că petrecem mai bine de cinci ceasuri la acea coastă, am izbutit a ajunge cu trăsura pînă sus în deal; pe la 6 ceasuri după-amiază. De acolo mai umblarăm ceva pe muche, lăsînd în dreapta satul Richițelele și începurăm a scoborî în lunca Cotmeniței; acolo devale, am băut la o fîntînă, am umblat, ca la un ceas, prin luncă; la satul ⟨Groși⟩ am luat de la un rumân niște vișine prea bune, ce ni le-a cules chiar atunci din pom; tot acolo, mai nainte, am trecut pe la casa lui căpitan ⟨Radu⟩, care, am aflat în urmă, că, după ce a fost haiduc, l-a luat A⟨lecu⟩ Racoviță pe lîngă dînsul ca argat și-a fost cel mai credincios al său. Acest om, ce era un uriaș de talie, s-a tras apoi la moșia sa, a făcut casa ce-am văzut-o și care e curățică, deși e zugrăvită pe dinafară cu glastre de flori, și acum vreo doi ani a murit lăsînd copiii moștenitori. Alături cu dînsul, are N. Antonescu curte și case. În fața casei căpitanului ⟨Radu⟩, este o coastă înaltă și destul de repede, dar fără păduri, am apucat pe dînsa. Surugiii noștri, cari erau prea ticăloși, ne-au făcut și aci ceva întîrzieri, cu ștreanguri rupte, cu caii ce se învîrteau în loc d-a trage, dar tot am ieșit la deal; puțin am umblat pe muche. Ion și-a luat zioa bună de la noi și am început să scoborîm în valea Bascovului, chiar la gura ei; ne-am urmat drumul prin niște locuri mlăștinoase și grele de umblat, pînă am dat în drumul olacului. Pe la scăpătatul soarelui eram în Pitești, am trecut la cîrmuire ca să iau răspunsul de la Sașa, dar lipsea și administratorul și secretarul. Ne-am luat lucrurile de la han și vestind că o să ne întoarcem a doua zi, am plecat la Golești.

Drumul se îndreptase mult; la pod se pusese o podișcă provizorie de bîrne, apa se trăsese dintre sălcii, era numai ceva nomol; am urmat drumul pe subt via Brătianului și am ajuns la Golești pe la zece seara. Toate fetele și Sașa erau îmbrăcate rumânește, ele daseră Sașii fiecare cîte ceva ca să-i facă un costum prea elegant. De două zile ne așteptau la Golești și mergeau cu arabaoa ca să ne întîlnească. Ne-a dat să mîncăm și am șezut seara tîrziu de vorbă. A doua zi din noapte trebuia se plece la București d-na Zinca Goleasca. A plecat așa de dimineață, încît noi n-am văzut-o, dar se vede că celelalte dame n-au dormit pînă la 5 1/2, cînd d-ei a plecat.

Sîmbătă la 24 iunie, am petrecut dimineața la Golești; între altele, am vizitat și biserica, care a fost zidită de Stroe Leurdeanul, precum se vede din pisania ce am copiat-o e și un mormînt al unei Leurdence și o colimvitră de piatră veche. Trenk a desenat ceva ornamente de la tocurile de piatră ale ușilor. Biserica a fost cu turn, dar s-a surpat de cutremur. Portretele cele vechi au fost șterse mai de curînd și biserica s-a spoit albă.

Erau patru ceasuri cînd am plecat din Golești. Sașa și demoazelele cu copiii lui Grant ne-au însoțit în araba pînă la via Brătianului. La Pitești, n-am găsit alți cai și am certat pe căpitan. Se vede că Ștefan Burchi cu familia luase 16 cai ca să se întoarcă la București, petrecuse vro săptămînă în Albești, dînd ospețe cu lăutari, ca să cîștige pe alegători pentru viitoarea alegere de proprietar, ce este a se face în locul lui Ștefan Golescu, numit de domn la Comisia centrală. Am urmat cu aceeași cai; dar i-am odihnit la Vărzarul, unde li s-a și dat grăunțe. Noi, în vremea aceasta, am fost la biserică și Trenk a luat o schiță după portretul lui Radu, armașul Vărzarul. Era cam înserat cînd am ajuns la poștie la Mănicești, acolo am aflat că d-l Burchi dojenise pe căpitan, de ce să-mi dea caii în lături de poștie cu care, prin Tutana, am ieșit la Topolog. Eu însă am luat tot pe acei doi băețandri ce făcuse cu mine drumul acela și, luînd și pe bătrînul ceauș, care știa drumul la schit la Bădiceni, pe capră, am ocolit piscul ce desparte Vîlsanul de Argeș, și am apucat la stînga de Argeș, Vîlsanul în sus; am umblat, pînă la 11 noaptea, prin niște drumuri foarte urîte și noroioase; satele sînt dese pre Vîlsan, dar puținii călători de pe drumuri dau acestor locuri, mai ales noaptea, un aer de sălbăticie; am întîlnit numai ceva care, ducînd obezi de roate, la Vlașca, sau mai bine la tîrg la Mavrodin (căci am băgat de seamă că în Argeș la munte tot ce e la vale se cheamă, în gura sătenilor, Vlașca). Era cu totul întuneric cînd am ajuns la sat la Bădiceni, și Dumnezeu știe cum s-a urcat trăsura pînă în deal la schit, dar acolo, vai! ce sărăcie, ce murdărie! În laturile bisericii, pe coasta muntelui, un rînd ⟨de⟩ odăi mici, cu tavanul de lemn și povîrnit, cu ferestrele lipite cu hîrtie, pereții sînt de bîrne tencuite, scările de lăturoaie puse d-a-curmezișul pe blăni, învelitoarea de șiță putrezită și burdușită. În odaie, două paturi cu velinți, niște icoane prost zugrăvite, cu toată istoria bisericească pe dînsele, o îmbulzeală de lucruri murdare, o duhoare ce te-neacă.

Călugărițele dormeau. Sosirea noastră le-a deșteptat cu mirare. Starița, ce este o greacă înecată în judecăți, ne-a dat odaia sa, a cărei descriere am făcut-o mai sus. Mi-a povestit istoria schitului și judecățile ei. Mi s-a părut o muiere intrigantă și am avut a doua zi prilej a mă convinge. Neputînd presupune adevăratul scop al vizitei mele, am lăsat-o în ideea confuză cum că viu să revizuiesc schiturile. Mi-a spus dar cum s-a judecat schitul cu niște săteni urmași ai întemeietorilor schitului; cum la 1830 schitul a cîștigat judecata, ce pretenții mai are starița asupra unor locuri, cum a călcat hoții schitul, în lipsă-i, și s-a furat ca la 20 mii lei, pe cine ea bănuiește și cum iarăși se judecă pentru aceasta; după aste multe istoriseli, am cinat ceva și ne-am culcat. O! sfîntă osteneală a călătorului, cum adormi toate răsfățăturile! În bordeiul de la Bădiceni am dormit ca într-un palat, pe un pat de puf.

A doua zi, duminică la 25 iunie, toată graba ne-a fost să plecăm din Bădiceni. Nimic acolo nu avea interes pentru noi; am luat doi oameni călări și am apucat Vîlsanul în sus; dar cînd eram să ieșim din satul Bădiceni, două muieri din sat, din familia celor împricinați cu schitul, a venit să se plîngă la mine de striță, zicînd că le maltratează, că nu le lasă să se gătească, că le gonește din biserică, că le strică casele cu bărbații, că vine de ascultă la ferestre, și multe altele a căror concluzie era că schitul trebuie stricat. Le-am lăsat plîngînd și mi-am urmat drumul, drum destul de greu. Am trecut prin Mătureni, sat de moșneni, unde e fierestrău de lemne, prin Stroești, de unde am luat porumb pentru caii noștri. Acolo era strînși mai mulți rumâni de la

Măturenii

4

deal, ce mergeau la lăcuste, cale de 4 poștii; pe urmă am dat în Costești, unde, în vremea cît a odihnit caii și le-a dat porumb, am vizitat bisericuța de zid, dar prost clădită împrejurul căria se află vreo două-trei case prăpădite în care șed vreo cinci cerșetoare de călugărițe. Acest schit n-are nici un venit, maicile trăiesc cu pomană și merg prin țară cu pantahuza. El e închinat la schitul din Brădet, care nici nu mai există ca schit. Din Costești, am urmat drumul prin Vîlsănești pînă la Mușătești. Acolo ne-am oprit la arendașul Cibor, care lipsea, la băi la Mehadia; un ajutor al lui, un băiat din Banat, ne-a primit; am luat doi cai, ca să mergem la schit la Robaia și trăsura am lăsat-o în Mușătești, cu gînd ca, întorcîndu-ne, să apucăm peste Mușcele pînă la Curtea-de-Argeș. Mușăteștii cad în drumul ce merge de la Cîmpulung la Curtea-de-Argeș, prin Domnești. De aci am înapoiat oamenii din Bădiceni și, însoțiți de un om din Costești, de altul din Mușătești și de un popă din Mușcele, am apucat prin Valea-Robăii, în stînga Vîlsanului.

Am umblat, ca la un ceas, călări pînă la schit, pe un drum plin de bolovani de piatră ce-i adusese gîrla, în vărsătura sa înecînd totul prinprejur.

Poziția schitului e minunată, pe malul stîng al Robăii, cam în deal și avînd în față un munte nalt cu păduri stufoase. Șederea ne-a fost puțină acolo. Starițul era un călugăr nu așa bătrîn, și vîrtos, cu vorba apăsată. Mi-a arătat cartea de întemeiere a schitului, de familia Furduescu, ce o dobîndise el de nu știu unde, și se plîngea că episcopia îi ia venitul. Biserica n-are nimic interesant; printre cărți am găsit Noul Testament tipărit subt G. Racoți. Din Robaia, hotărînd a merge călare prin Brătășești pînă la Curtea-de-Argeș, am trimis răspuns să plece trăsura la Episcopie, și noi am trecut călări Robaia și, apucînd pe un munte la drepata, l-am urcat pînă sus și apoi, pe muche, am mers pînă unde zărirăm schitul, în Valea-Bădichii. Ce frumoasă vedere! Am scoborît la schit. Acesta e schit vechi, al familiei Vîlsănești, prefăcut, pe la începutul veacului nostru, de acea familie de călugări, din care fac parte arhimandriții Partenie și Dorothei. Acum îngrijește de dînsul episcopia. Casele cele vechi sînt părăsite; cîțiva călugări locuiesc în căscioare lăturale. Biserica n-are nimic interesant. Am stat puțin acolo și, luînd o călăuză, am urmat călare tot pe coaste, avînd în vale apa Bădica, pînă la sat la Cerbureni, de acolo am scoborît în lunca Argeșului. Și tocmai ⟨pe⟩ înserat, după 7 ceasuri de călărie, am sosit la Episcopia de Argeșul, ne aștepta cu cina, trăsura era acolo. Două odăi bune și paturi moi ne mîngîiară de ostenelile zilei.

Luni la 27 iunie, am petrecut dimineața în cercetarea vechii clădiri a Curții-de-Argeș; după mai multe cercetări, prin odăi și prin pod, am dovedit încăperile, cele vechi compuse de o boltă ce este acum o odaie cu tavan de lemn, de sala cea mare, cu 3 stîlpi și 8 bolți, 4 de fiecare latură, unde e acum paraclisul și grînarul, și de alte două bășci alăturate cu bolți înalte, unde e cuptorul și cuinea. După aceste cercetări, pe la 12 ceasuri, am plecat cu 8 cai de poștie la cetatea lui Țepeș, trecînd prin Albești, unde am văzut o cruce, ce n-am copiat-o, cu gînd că, la întoarcere, voi face-o; am trecut Argeșul, pe pod la Uiești; drumurile erau rele și am băgat de seamă că, puind piedeca la văi, o roată se povîrnise și zgîria coșul trăsurii. Am urmat prin Bucșenești, prin Corbenii lu Tud⟨or⟩ Brătianu, unde și acolo e o cruce ce a rămas necopiată. De acolo, se văd Poienarii, pe malul stîng al Argeșului, și Ariful, pe cel drept, mai afundați într-o vale. Am scoborît la Căpîțineni și, luînd cu noi oameni, am vrut să urmăm cu trăsură, însă, văzînd că nu putem înainta cu

înlesnire, am lăsat⟨-o⟩ pe lîngă un joagăr și am urmat pe jos cu 4 oameni ce ne călăuzeau. Mai întîi am trecut pe malul drept al rîului, călare (fiind trecuți cu trăsura pe cel stîng de la Căpîțineni); am mers ceva pe malul apei, pe stînci, cît abia poți pune piciorul, apoi am ajuns la poalele muntelui pe care e cetățuia. Trenk a desenat vederea cetățuii încă de la Căpîțineni. De aci înainte, a fost nevoia. Neînvățat a sui, m-am ostenit într-atît cît toate hainele pînă la vengherla cea îmblănită era înmuiate. Trenk însă nu se obosea deloc; eu abia făceam un pas și trebuia să mă odihnesc. Urcarăm așa un ceas și mai bine, gîtul îmi ardea, cu ceva căpșuni culese pe potecă mai m-am adăpat. Cînd ajunserăm la muche, altă nevoie; de osteneală, mă amețisem atît, încît nu mă puteam uita în jos și drumul acela, din stîncă în stîncă, cu prăpastia subt picioare, mă amețea și mai rău; mă țineam de iarbă și umblam mai d-a bușelea. Parcă îmi era mai lesne cînd mă aflam printre pomi, căci mă țineam de crăci și nu vedeam prăpastia. Obosirea și amețeala, apoi poate și ceasul tîrziu, căci era mai bine de 4 cînd plecaserăm de jos, m-a oprit d-a intra pînă în cetate; mai rămăsese poate vreo cincizeci de stînjeni pînă acolo, dar priveliștea rîului pe amîndouă părțile, în vreme ce urci pe o creastă, ca muchea fierăstrăului, nu era făcută într-acel minut spre a-mi da curaj. Trenk s-a urcat pe o muche în dosul cetății și a desenat-o, iat eu am început să scobor la vale, cu părere de rău d-a nu fi putut intra în cetate, dar cu o adîncă mînie asupra lui Țepeș, care, la urmă, s-a adăogat cu toate păsurile ce am mai tras într-acea zi. Ajungînd în sat la Căpîțineni, am băut o strachină de lapte bătut, ne-am urcat în trăsură, și tocmai stam la un loc, ca să ne mulgă cîte un pahar de lapte cald, cînd un surugiu băgă de seamă că roata cea povîrnită provenea din ruptura osiei de dindărăt; într-adevăr, era la o parte crestată în jumătate. Deputatul satului ce era unul din călăuzii noștri și un om prea de ispravă, ne-a găsit două care: la unul s-a pus caii de poștie și bagajul nostru; pe celălalt, cu mari anevoințe, am ridicat trăsura, ca să o aducă pînă la Curtea-de-Argeș. În vremea acestor pregătiri, la care ne ajuta mai mult de 20 de oameni, trecuse și zioa și înserase bine. Am lăsat vătășelul de la subcîrmuire, ce-l aveam la trăsură (căci pe Costache îl lăsasem la Curtea-de-Argeș), și noi am pornit înainte, la pas, căci zdruncinăturile carului ne rupea oasele. M-am lungit cum am putut pe două perne ce le aveam, m-am strîns la haine, dar simțeam nădușeala cum mi se răcea pe trup; bietul Trenk, nu mai putea de frînt! Eu pot zice că am cam dormitat. El, sărmanul, i s-a părut drumul o vecie. Adevărat că era 1-1/2, ceas, cînd am sosit la episcopie; îndată am descărcat căruța și am trimis pe Costache cu cai de poștie ca să întîmpine carul cu droșca. Am cinat și, pe la 2-1/2, ne-am culcat. Azi, pe la 8, eram deștept și de atunci scriu acest jurnal. Dacă azi va fi gata trăsura ce s-a și dat la cărutaș, o să plec la Golești, lăsînd aci pe Trenk, ca să lucreze. Sînt acum 11 ceasuri.

Marți, 28 Iunie 1860, Curtea de Argeș.

Mîine va fi a doua săptămînă de cînd am părăsit cu totul acest jurnal, și acum mă socotesc cum să fac să-mi aduc aminte toate amănuntele acestor cincisprezece zile petrecute în deosebite locuri și subt felurite impresii. Țiu bine minte că, marți 28 iunie 1860, am petrecut dimineața la Curtea-de-Argeș. Trenk s-a apucat să facă o mică aquarelă de cetatea lui Țepeș, pentru doam-

nele de la Golești, iar eu abia m-am învîrtit prin odaie, am cam scris, am cam citit, am așezat bagajele și, pe la cinci ceasuri după prînzul cel vestit de la Curtea-de-Argeș, în care puii cu stafide joacă rolul principal, am plecat la Pitești; în două ceasuri și jumătate, mînînd foarte bine pe un drum frumos zvîntat, am sosit în poștia de la Pitești, unde lipcanul meu, Costache, s-a certat cu căpităneasa, pentru că, după obicei, caii întîrziau a veni de la ceair. Trecînd prin oraș, m-am oprit la administrație, unde secretarul, Dl. Furduescu, mi-a dat o scrisoare de la preotul Niculae din Bascov, în care era foarte bine transcrisă pisania cea veche de la acel schit. Apoi am plecat la Golești, unde am găsit pe toți bine. Pe aleul ce duce din drumul poștii la Golești am întîlnit pe Luțica și pe Catinca Racoviță, cu care am venit în trăsură pînă acasă. Seara, după obicinuitul ceai și ceva citire de poezii românești, ne-am culcat. A doua zi, 29 iunie, era ziua de Sf. Petru; dimineața, a început să bureze, dar mai apoi s-a îndreptat vremea și s-a format horă dinaintea porții. Toate damele erau în costum românesc, pînă și engleza miss Marianna, pe care nu o prindea deloc. D-lor toate jucau pe moarte, iar pe mine m-a cam apucat cu frig și un fel de piroteală, care m-a făcut să adorm lîngă ulucile porții. M-am dus în odaie și într-adevăr am adormit. Tîrziu, pe la 7, ne-am pus la masă și seara, iar tîrziu, ne-am culcat, deși simțeam că nu-mi este prea bine.

Trebuie să întrerup aci jurnalul zilei de 29 iunie, ca să reviu asupra ajunului, căci am uitat a spune că, sosind la Golești, am găsit acolo pe Mitică Racoviță, gata a pleca la Pitești, de unde se ducea la Rucăr, și încă pe d-na Caterina Tărtășeasca, o persoană blondă, care trebuie să fi fost frumoasă, dar a slăbit prea mult; seara, deși nu prea era dispusă, însă de pe pridvor ne-a cîntat cîntecul *Oltețul*, pe care-l cîntă cu un talent particular, imitînd cu glasul cavalul în tonurile cele mai deosebite. E într-adevăr cît se poate de plăcut a auzi acest glas adînc ce pare a veni din depărtare și la urmă, deodată, fără tranziție, accentele cele mai ascuțite și mai pătrunzătoare. E ca un vuiet al valurilor, pe care-l întrerup niște accente sfîșietoare. D-na Furduiască s-a arătat a doua zi în costum național la dejun, dar a fost pătimind de așa tare durere de cap, încît n-a mai ieșit din odaie și a și plecat pe cînd eu dormeam. Peste zi a venit la Golești și d-nul Dinu, adjutor al conductorului de șosele din Pitești; un tinerel cu bluză, fără altă însemnătate; poate însă bietul creștin să fie om prea de treabă! Dar, a plecat d-nul Dinu, a plecat Furduiasca, am prînzit, am băut ceaiul, am rîs, am vorbit și ne-am culcat. De aci, pentru mine au început supărările, căci m-am simțit foarte rău toată noaptea, aveam ca un plumb pe stomac și o greață nespusă; către dimineața, joi 1 iulie, îmi era și mai rău. Caii ce-mi veniseră de la poștie, miercuri seară, ca să plec a doua zi cu Sașa la Curtea-de-Argeș, simțindu-mă bolnav, i-am trămis înapoi. A cerut Sașa o cărămidă caldă, un ceai de mușățel, pe urmă am luat și un praf de Seidlitz; dar, în zadar, toate astea au ieșit pe unde intraseră. Toată ziua am șezut în pat, bînd numai apă cu sirop și limonadă; către seară, am luat și un praf de Roger. Cam de prisos au fost toate. Deși nu mîncasem nimic toată ziua, noaptea nu m-am putut odihni; a doua zi însă, vineri 2 iulie, m-am sculat din pat cam tîrziu și bolnav, șovăind, am colindat prin odăi. Nu țiu minte să fi făcut altceva; la masă, am gustat puțină ciorbă de găină, și seara, o țigancă bătrînă, Tița, m-a tras pe tot trupul cu o mînă adevărat binefăcătoare.

Sîmbătă 3 iulie, dimineața, s-a petrecut iarăși în bolnăvire și trîndăvie, și vremea părea a fi în zilele astea împotriva mea, ca și sănătatea. Cînd bura, cînd ploua șiroaie; cerul era întunecos și a fost negreșit prea plăcută societatea de la Golești, ca să nu-mi rămîie un suvenir urît de acele zile pierdute, fără folos și în slăbiciune, acolo. Pe cînd eram în ziua aceea la masă, a sosit Cornescu și Costică Manu; ei veneau cu cai de poștii de la Cîmpulung; fuseseră prin Ploiești la Sinaia cu caii Cornescului, care era să-i înece în Doftana, apoi de la Sinaia trei zile călări la Peștera, la Dragoslave și, în sfîrșit, în Cîmpulung, de unde ei soseau. Caii lor rămăseseră în urmă, căci erau rău nărăviți, mai ales vestita Olga, ce nu vrea nicidecum s-o ia din loc. Cu surugiii Cornescului am trămis scrisoare la Curtea-de-Argeș lui Trenk, care, bietul om, mă aștepta de mult.

În seara întii, cît a fost Cornescu, nu mi-a fost bine; însă am citit mult pînă să mergem să ne culcăm. Eu singur am citit Lucrezia Borgia, întreagă. A doua zi era duminică 4 iulie; din zi de dimineață, am luat o doză de emetic, dar mi-a fost destul ca în vremea de cinci ceasuri să lepăd sarcina de venin ce-mi sta pe stomac. Se vede că osteneala din excursia la cetatea lui Tepeș și frigul ce-l simțisem la urmă în căruță atîtea ceasuri noaptea, îmi adunase în stomac acea cătățime de venin ce mă muncea de patru zile.

Ziua dar aceea a fost mai veselă, deși m-am ocupat mai tot amiazul cu alegerea și așezarea bagajelor noastre. Multe dintr-însele le-am lăsat ca să ni le pornească la București, căci cu cîte aveam era cu neputință a urma o cale așa anevoioasă, celelalte le-am încărcat în lăzi. În vremea asta, hora se întinsese mare dinaintea porții de la Golești. Am uitat a spune că societatea în ziua aceea se adăogase cu Aricescu, poetul, ce ne prevestise de cu seară că va veni cu soția sa, cu doi copii ai ei, toți să petreacă ziua la Golești. Toate aceste persoane neînsemnate însă contribuiau cît se poate de puțin la podoaba zilei; dintre ei, tot el e mai plăcut, iar dînsa destul e a spune că improvizează versuri în onoarea zilei de 11 iunie 1848, spre a o judeca ca o femeie nesuferită. Hora a ținut toată ziua. Damele noastre, îmbrăcate țărănește, jucau pe moarte; astfel încît abia pe la 7-1/2, ne-am pus la masă. Cornescu, lîngă care ședeam, era mentorul stomacului meu. El îmi spune, ca doctorul Tocmeală lui Pană Olănescu la Tîrgoviște, dacă bucatele se combină sau nu.

Seara a fost prea veselă; ne-am costumat, Dumnezeu știe cum, ca să jucăm scene din Lucrezia Borgia și din Marion de Lorme. Nimeni nu știa un cuvînt din rolul său și trebuia sufleurul să zică fiecare vorbă în gura mare, astfel încît actorii se încurcau; din toate astea provenea un mare rîs, care a ținut foarte tîrziu. Sașa și cu mine ne-am dus să ne sfîrșim așezarea bagajelor pentru a doua zi, dar ceilalți au rămas în salon și Dumnezeu știe ce nebunii n-au făcut, jucînd, fel de fel de jocuri rumânești, tropăiau ca caii, fără muzică și apoi rîdeau ca nebunii.

Se astîmpără și astă din urmă seară a petrecerei noastre la Golești, și a doua zi, luni 4 iulie, ne sculărăm cu cuget de a pleca. Într-adevăr, după dejun, pe la 1 ceas, m-am urcat cu Costică Manu în trăsura mea pregătită pentru drum și am plecat cu caii de poștie ce trămisesem să-mi aducă la Pitești.

Acolo ne-am dus îndată la telegraf, am scris prințesei (mumă-mi îi scrisesem o scrisoare de la Golești), lui Adolf și lui Oton Suțu, apoi, luînd trăsura Furduescului, am fost să vizităm mănăstirile Beștelei și Buliga. La Biserica Domnească n-am putut intra, căci n-am găsit nici un preot, n-am mai mers

şi la biserica Greci. Cu aceste colindări se făcuse patru ceasuri; trăsura mea, cu caii noi de poştie, ne-a aşteptat pe uliţa dinaintea casei Tărtăşescului, unde trebuiau să vie damele de la Goleşti cu Saşa; le-am aşteptat pe piaţa Piteştilor bînd cafea la o cafenea; pe la cinci au sosit. Tărtăşeasca nu era acasă; ne-am luat ziua bună dela d-lor, lăsînd Golescului (Alecu) însemnare de trei desenuri (Buliga, Beşteleiul şi Biserica Greci) pe care să ceară de la Dinu a i le face ca să completăm colecţia noastră de vederi ale mănăstirilor şi am pornit la Curtea-de-Argeş, unde am sosit înserat.

Trenk, care îmi răspunsese cu două zile înainte la Goleşti, ne aştepta; el lucrase mai multe lucruri, asistînd în lipsa mea şi la examenul seminariştilor! Seara am mîncat, am şezut ceva de vorbă cu Boerescu, pe acel mic sofa ce este în privdorul episcopiei, drept în faţa bisericii, şi care cît e de urît e şi plăcut, prin poziţia sa. Ne-am culcat în odaia cea mare din cele două ale episcopului; Trenk, într-o odăiţă jos, unde l-a mîncat, cît au mai şezut la Curtea-de-Argeş, fel de fel de lighioane.

Marţi la 5 iulie, am început lucrarea la Curtea-de-Argeş, examinînd portretele, mormintele şi odăjdiile. Pentru aceste din urmă am întîmpinat ceva greutate din partea eclisiarhului, un călugăr prost şi bănuitor ce este, dar şi mai mult se prefăcea că este bolnav. Am fost p-aci, p-aci să mă adresez la administraţie, dar, văzînd călugărul că am în mînă tretragrafia mănăstirii, s-a înduplecat şi a început a scoate din cinci cufere, ce sînt la stînga în advorul bisericii, toate odăjdiile şi toate odoarele. În general, lucrurile ce se găsesc acolo n-au mare valoare de antichitate, nefiind cele mai multe decît de o sută, sau mult 150 ani. Tot ce e mai însemnat am ales; celelalte ştofe sau argintării nu merită o mai deaproape luare-aminte. Seara aceea am lucrat a coordona notele mele de peste zi, în vreme ce Trenk desena caricaturi şi Saşa lucra cusătură. Am scris tîrziu, apoi m-am culcat.

Miercuri 6 iulie, m-am îndeletnicit cu vizitarea cărţilor mănăstirii, am mai luat măsurile clădirii celei vechi, am vizitat clopotniţa, în sfîrşit, toată ziua s-a petrecut în lucrări la mănăstire; Trenk, de altă parte, lucra şi dînsul copiind portrete, odoare şi luînd calcuri de pre morminte, iar Saşa se odihnea în odaie, citea şi dormea. În vremea şederii noastre la episcopie a sosit acolo şi d-na Exarhina, cu fiul său, dar n-am făcut cunoştinţă cu d-nei. Seara s-a petrecut întocmai ca şi cea de mai nainte, cu deosebire numai că eu am scris pînă la patru din noapte. Prînzurile urmau cu puii gătiţi în tot felul şi, mai ales, cu stafide.

Joi la 7 iulie, au sosit de dimineaţă Cornescu şi Costică Manu; eram încă în pat; ei abia au dejunat şi, împreună şi cu Trenk, au pornit la cetatea lui Ţepeş; pe de altă parte, eu m-am îmbrăcat şi, însoţit de Boerescu, am mers să vizităm crucea de la valea lui Stanislav, *Biserica Domnească din oraş, ruinele şi împrejmuirea vechiului palat şi biserica cea ruinată din deal de la Sennicoara.* Preotul Nicolae Jidescu a fost tot cu noi. El ne-a dat şi nişte cercei vechi a sfintei Filofteia, pe care a doua zi i-a desenat Trenk. Cu aceste vizite s-a petrecut ziua. De sus, de pe dealul Sennicoarei, priveam oraşul Argeşul şi într-adevăr vedeam învederat trebuinţa ce au simţit domnii ţării a se strămuta din acel loc restrîns, unde nu poate să existe o capitală; o fîşie de pămînt în veci roasă de Argeş, rezemată pe dealuri aprigi. Pas de întinde o capitală pe astfel de tărîm îngust. Cînd m-am întors la mănăstire, am fost să vizităm grădiniţa lui Căpitanovici la Bolniţa, peste drum de episcopie. Casa, care

acum s-a preînoit, e aceia în care s-a născut mitropolitul Cosma, care a şi zidit bisericuţa. Boerescu mi-a spus că unchiul meu Mănescu era titor la acea biserică. Pe Cosma l-a educat şi l-a înavuţit mitropolitul Filaret.

O cucoană Chiriţa cu două fete ne-a primit cu cinste, cu dulceaţă; ne-a povestit cum s-a tot dărîmat casa, cînd a reparat-o; ne-a dat flori, am mai adăstat pe înserat de au venit călătorii plouaţi şi obosiţi de la Cetatea lui Ţepeş.

Se vede că au avut pe munte o groaznică furtună, dar însă au pătruns înlăuntru, ceea ce eu nu putusem să fac.

Am cinat şi curînd după aceea ne-am şi culcat.

Vineri la 8 iulie, au plecat dimineaţa, pe la ceasurile opt, Cornescu şi Costică Manu, spre a merge la Sibiu, de unde se vor întoarce prin Cozia şi Rîmnic la Goleşti, unde va fi duminica viitoare d-na Elencuţa Florescu. Mai tîrziu, pe la 12, am plecat şi eu cu Saşa, cu Trenk şi cu Costache, ca să mergem la Brădet. Deşi cea mai mare parte din bagaje le lăsasem la Curtea-de-Argeş, însă lipcanul nostru, care este un prost din cei mai vestiţi, le aşezase în trăsură, Dumnezeu ştie cum. Am avut dar, ca întotdeauna cînd plec undeva, ocazie de a mă supăra, vedeam toate bagajele grămădite fără chibzuială una peste alta.

Cu opt cai de poştie, am apucat prin Valea Iaşului, am urcat muntele, căutînd în zadar o cruce veche, ce este pe muche, ş-apoi ne-am scoborît pe muntele Cărbunele, ce este numai o livede cu flori, adevărat vrednic de reputaţia ce o are Muscelile din care el face parte, şi am ajuns la Muşăteşti, unde mai fusesem cu cîteva zile mai înainte, mergînd la Robaia.

Cu trăsura, am apucat Vîlsanul la deal, avînd şi o călăuză din Muşăteşti ce mi-a povestit legenda obîrşiei Argeşului, cu căprăreaţa în drum; am trecut prin Galeşu şi prin Brătieni, pînă am ajuns la Brădet. Drumul e foarte pietros şi trece adesea prin apă. De-a lungul lui întîlneşti, pe mal, oameni cari, subt un mic adăpost, lucrează la şiţă, apoi prin rîu vezi trecînd bile de brad ce merg, unele rostogolindu-se, altele se opresc de bolovanii de piatră. Oameni îmbrăcaţi în ghebe negre şi cu pălării asemeni, purtînd căngi lungi în mînă, merg după ele prin apă şi le împing pînă la locul unde le aşează în grămezi, ca să le taie în şiţă.

La Brădet, am vrut să merg, fiindcă mi s-a spus că biserica e foarte veche, şi într-adevăr, după cum se vede, e zidită de un Mircea v. v.d., care nu-mi vine-a crede că este Mircea al III-lea (deşi aşa poartă pisania cea nouă), fiindcă şi soţei lui îi zicea în pomelnic (care este pe o tăblie în troiţă din vremea lui Matei Basarab) Mara şi nu Chiajna. Acolo e o icoană a Pantocratorului, veche şi bine conservată. Brădetul e satul cel din urmă de pe Vîlsan; dintr-însul se văd casele de pe movila din Nucşoara, ce e în Rîul Doamnei. În Brădet îşi ţine episcopia de Argeş vitele; acum nu mai e acolo nici egumen, nici călugăr, ci numai un îngrijitor mirean, care stă acolo la vremea cositului. În casa acestuia am prînzit, gătindu-ne chiar noi o mîncare cu mult mai bună decît cea din Curtea-de-Argeş. Localitatea a contribuit la banchetul nostru cu un coşuleţ de brînză, care se fabrichează chiar acolo şi care sînt prea gustoase. N-am şezut mult în Brădet, căci nici n-aveam ce vedea şi eram zoriţi să ajungem seara la episcopie. Ne-am întors dar pe aceeaşi cale; n-am avut vreme să ne abatem de la Brătieni la satul Corbii, unde este o biserică săpată în stîncă şi unde se zice că s-au adunat rămăşiţele oştirii lui Mihai Viteazul, după uci-

derea lui la Turda. Am trecut pre cît s-a putut mai repede prin Mușătești, sat mare și frumos, dar din nenorocire plin de gușați și de idioți ce vin din valea Faurului (între Mușătești și Vîlsănești), unde toți locuitorii sînt astfel. Am urcat Cărbunele, apoi, cînd l-am scoborît, înoptase, dar vremea era frumoasă; pe la 10 ceasuri am sosit la episcopie și de grabă ne-am și culcat.

Sîmbătă la 9 iulie, cu bagajul, cu îmbrăcămintea, cu una, cu alta, n-am putut pleca mai nainte de douăsprezece ceasuri din Curtea-de-Argeș. De rușine, or de economie, n-am dat nimica economului cu rasa fîlfîită. În șederea noastră acolo, el ne fusese de o mare distracție cu apucăturile lui ceremonioase; rîdeam, mai ales, de grija ce purta pentru primirea mosafirilor și de desperarea ce-l apuca, unde n-avea odăi și bucătar ca să-i îndestuleze pe toți. Mai ales într-o seară, cînd se întîmplase să fie acolo, noi, Cornescu și C. Manu, Exarhina cu fiul său, Aricescu, cu nevasta și încă alții, desperarea lui ajunsese la un grad nedescris. În sfîrșit, ne-am despărțit de frumoasa biserică a Argeșului, de părintele econom și de puii lui cu stafide, și am apucat valea către Sălătruc; am trecut mai întîiu prin Valea Danului, apoi am urcat munții de la Vernești, ne-am scoborît în Cepari, la cîrciuma cu stejarul, și de acolo am mers la Șuici, unde e sub administrația plășii Loviștea. D-l Tomița Pleșoianu, care ține pe o vară a Brătienilor, chiar fiica proprietarilor de la Șuici, m-a primit în casa lor, zidire foarte originală și de un stil mai arhaic decît vîrsta ei. E prea îngustă, înaltă cît se poate, cu ferestre prea mici și numai la catul de sus, care e foarte ardicat, cu acoperiș înalt de șiță și cu proptele de zid împrejur. Am stat un sfert de ceas numai la Șuici și, luînd de acolo un dorobanț, am apucat printr-o vale în dreapta Topologului, pe care sînt situate Șuicile, ca să mergem la schitul Văleni; drumul pînă acolo nu e departat. Schitul, cu vreo 30 de maici, n-are nimic interesant. Numele de familie al ctitorilor mi-a rămas necunoscut, din pricină, mai ales, că hîrtiile după care acest schit, supus episcopiei de Argeș, posedă vatra sa, se aflau în mîinile vechei stariţe, anume †...†, care, în soroc de mulți ani, a jefuit mănăstirea spre a-și zidi casă și biserică pe un petic de moșioară ce o are în drumul mare pe lîngă Sălătruc, și unde ea, acuma, destituită din stăriție numai de la sf. Gheorghe, s-a retras nevrînd a da hîrtiile schitului și avînd pretenție a i se înapoia ceva bani. Mă mir de ce părintele Ierotei, de la episcopia de Argeș, însărcinat cu destituirea ei, a fost așa de tolerant pentru dînsa. Din Văleni, am plecat îndată la Sălătruc și, cu toate că vorbisem cu d-l Pleșoianu că voi merge acuma de-a dreptul la Sibii și că, la întoarcerea mea, pe dincolo de Olt, voi merge din Cozia în Berislăvești, însă, vrînd a sfîrși mai multă treabă înainte de petrecere și avînd aici înlesnirea cailor de poștie, am pornit din Sălătruc spre a merge la Berislăvești.

Mai întîi am socotit că o să ne zdrobim pe bolovanii din valea Clocotișului; apoi am început să urcăm muntele. Drumul pe acest munte era foarte greu, și cu atît mai greu acum, că podurile de lemne, ce sînt făcute din vremi, s-au stricat și pretutindeni sînt nomoale, sau unde nu, niște zdruncinături nespuse. Am urcat greu Clocotișul, pînă la vîrf; dar ceva mai încolo de cîrciuma ce este sus pe dînsul, drumul nostru spre Berislăvești se abătea din calea poștiei. Surugiii noștri nu prea cunoșteau încă localitățile; din norocire însă, tocmai cînd abăteam din drumul olacului, se brodi să treacă o trupă de vătășei ce mergeau la Suici la taht. Am luat pe unul dintr-înșii cu noi, ca să ne călăuzească și am urmat calea prin pădure și prin văi, dînd prin noroaie,

întîlnind poduri surpate, șanțuri, răsturnișuri cîte cu gîndul nu gîndești. În sfîrșit la un costiș, unde era în vale un nomol adînc, deodată se înțepenește trăsura. Sașa, Trenk și eu am apucat pe jos înainte, copiind literile de pe o bucată de cruce sfărîmată, ce sta pe muche nu departe de pioa ei și umblînd înainte; dar văzînd că trăsura nu vine după noi, ne-am întors în vîlcea. Nenorocitul de Costache sta pe loc; meșteșugul lui și al păcătoșilor de surugii, printre care mai ales era cel dinainte, cu o figură searbădă și bolnăvicioasă, și cu un glas leșinat, care îmi turbura fierea în mine, meșteșugul lor, zic, nu mersese mai departe decît a plesni oiștea. Am pus să întoarcă și, văzînd că cu opt cai nu se poate face nimic, am scos pe înaintași și, mai cu bastonul pe spinare, mai cu strigăte, mai cu umărul la roată, am scos, după un ceas pierdut în zadar, droșca la deal. Înserase binișor și mai rămăsese cale foarte multă; cînd am ieșit din pădure, vederea se întindea pînă la Olt, prin valea Coischii, se zărea și muntele Stănișoara, cu muchia lui cea crestată; dar toate acestea se vedeau turbure prin ceața serii.

Mănăstirea Berislăvești se deosebea abia ca o clădire falnică în valea depărtată.

Am scoborît pe un drum povîrnit toată Mlaca cu sohaturile ei pe care pasc boii cîinenilor, mari și înalți în coarne; apoi prin costișe, pe văi și pe dealuri, am ocolit obîrșia Coischii și am scoborît în sat la †...†. De aci înainte drumul era semănat cu bolovani; vîlcelele, mai ales, erau numai un șanț cu pietre grămădite. Înoptase tare, astfel încît călătoria noastră era foarte grea; umblam mai mult pe jos, ș-apoi în tot minutul trebuia să ne urcăm în trăsură, ca să trecem apa.

La o vîlcea de acelea, a căzut un cal sub oiște; cu multă anevoință l-a scos; abia vedeam și nici măcar lumînări nu îngrijise Costache a pune în felinare. Drumul mi se părea cale veșnică a iadului. A fost și lung, căci abia la 12 din noapte am sosit la strajea satului Berislăvești, unde ardea un foc mare. Un țăran ne-a dus la mănăstire și acolo ne-am găsit puțină odihnă într-o odaie destul de curată, cu un pat lung, învelit cu o frumoasă velință de țară. Egumenul părintele †...† lipsea, la București. Ne-a primit un călugăraș ce este acolo econom. Am mîncat ceva într-o odaie alături cu a noastră și apoi, foarte osteniți, ne-am culcat.

Trenk avea și el o odăiță bună. Săracul, bietul om!... să facă astfel de călătorie pe capră! Cred că avea trebuință de odihnă.

A doua zi, duminică, la 10 iulie, cînd am ieșit din odaie, țărancele erau la biserica mănăstirei. Începînd de aci, prin toate satele în sus, femeile au veșminte țărănești prea luxoase și frumos lucrate.

Iile și cămășile cusute pretutindeni cu desenuri subțiri și complicate, fotele și zăvelcile, asemeni frumos lucrate, pieptarele fără mîneci, de oaie, cu flori de mătăsuri pre dînsele, vîlnicele de pînză subțire și de borangic. E frumos lucru a le vedea adunate duminică la horă, cum le-am văzut plecînd de la Berislăvești în sus. La acea mănăstire, am cules în treacăt ceva note asupra fondatorului ei, vistierul Sandu Bucșenescu; dar avînd mai îndelungat condica mănăstirii, voi putea lămuri mai bine această biografie ce mi s-a părut interesantă. E încă curios a vedea prin ce uzurpațiune domnească, mănăstirea a trecut sub epitropia Pantelimonului. Dar materia aceasta cere un studiu mai complet, decît repedea clipire ce am aruncat-o în notele mele asupra Berislăveștilor. Cît despre starea materială de acum a mănăstirii, pot zice, că,

fără de a fi bună, e mai binișor ținută decît cele mai multe din cîte am vizitat pînă acum într-această călătorie. De la Berislăvești am plecat pe la 10 și, după o jum. de ceas, am sosit la schitulețul Scăueni, într-o poziție prea pitorească și cu un aer de antichitate ce-l poartă pe nedrept, căci această mănăstire, clădire a unui egumen cozian numit †...†, n-are mai mult de vreo 65 ani. Trenk s-a înșelat, ca și mine, la vedere și, vrînd să desineze toate amănuntele, ne-a întîrziat prea mult. Scăuenii e metoh al Coziei și n-are călugări. Îngrijitorul ce este acolo primește statul schitului, ce e de 3000 lei pe an. Acesta este o ființă originală, care de 20 ani și mai bine trăiește cu nevasta și copiii în schit. Venirea mea l-a minunat prea mult, m-a descusut în tot felul, ca să afle ce voi și pentru ce sînt venit. L-am lăsat însă puțin îndestulat și am apucat, însoțit de vătășelul nostru, Ion din Boișoara, călare, drumul la deal spre Mlaca.

Prin munți, au obicei oamenii să vie să ajute la trăsură cînd e drumul greu și nu te poți scăpa de dînșii pînă nu le dai bacșiș; mai adesea acești binevoitori sînt de folos, cum spre pildă cel ce ne-a însoțit pe Mlaca în sus și din spusele căruia am înțeles că cea mai mare parte din muntele acesta, care despre fața Oltului e sohat și se cheamă Mlaca, iar despre părțile Topologului și rîului Olt poartă numele de Clocotiș și e păduros. Este moștenire a doctorului Davila de la nevasta sa! Bietul pădurar, un adevărat uriaș, care venea la trăsură să ne ajute la suiș, nu știa alta decît că locurile astea sînt ale doctorului *Marsenie*. L-am îndreptat să meargă la Davila în București, ca să-și ia mai bună plată, căci se plîngea sărmanul de arendaș. El ne-a însoțit apoi și prin pădure. Am stat la un loc unde ardea înfundat un fag uriaș. Cînd trecusem pe acolo, am auzit trosnetul ce a făcut căzînd, și acum încă fumează.

La acel loc am cules căpșuni, căci era sumedenie, și apoi am plecat înainte. De la pădurar am aflat că crucea cea surpată după muche era încă întreagă, sînt ca vreo douăzeci de ani înainte, dar oamenii, socotind să găsească comoara subt ea, a tot doborît-o și astfel s-a sfărîmat cu totul. Superstiția comorilor, care la noi se leagă de focurile... (feux follets), trebuie să aibă o mare importanță prin locurile mlăștinoase de pe munți, căci mi se întîmplă foarte des a vedea strecurîndu-se printre frunziș flăcări trecătoare ce mi se păreau a fi o lumînare, purtată în fuga, de un om. Tot pădurarul ne-a povestit că tocmai acolo unde se abătea drumul nostru dintre al olacului e locul numit *Mormîntul hoțului*, căci sînt vro doi ani acum, niște hoți ar fi tras de pe o înălțime cu fagi asupra unui curier ce trecea pe drumul poștei; n-au nimerit în surugiu, ci numai un cal, atunci curierul a scos pistolul, și, cînd a tras, unul din hoți s-a prăvălit jos pe drum, mort, ceilalți au fugit. Curierul a tăiat atunci capul jertfei lui și l-a adus în oțet la București. Dar tribunalele, nesocotind acest mod voinicesc de a-și face singur dreptate, a osîndit pe curier la închisoare, de unde domnul l-a grațiat. Așadar de la Mormîntul-hoțului ne-am luat ziua bună de la pădurar și ne-am urmat drumul poștei, scoborînd clocotișul despre valea Rîului-Alb.

Cum am spus, surugiii noștri erau prea ticăloși, n-aveau nici o idee de ceea ce se cheamă a încăleca un făgaș, sau a opri caii la vale, ceea ce ne-au silit să umblăm mai mult pe jos pînă la poștie și apoi încă a rupe bastonul meu pe spinarea acelui deșuchiat cu chipul moleșit. Trebuie să mărturisesc că trebuie mare meșteșug la mînat spre a scobori pe acele podine ce s-au amestecat astfel încît seamănă cu un joc de cîrlige. A cui a fost invenția podinilor, n-am putut încă afla, dar cît despre mine, socotesc că mai bine decît să taie atîtea păduri, mai bine ar fi așternut o șosea zdravănă, care s-ar fi făcut cu atît mai multă înlesnire, pă cît tot materialul este acolo pe loc și n-au trebuință a se transporta. Cu vai și cu chiu am ajuns, în sfîrșit, la poștia Pripoarele. Dar de aci înainte ne așteptau noi și crude încercări. Cea dintîi (numai pentru trăsură, căci noi ne-am dus pe jos) a fost chiar valea ce se coboară îndată cît ieși din ceairul poștii.

Trăsura saltă pe o cataractă de pietre, susținută din toate părțile. Mă mir cum acea trăsură nu s-a zdrobit în astă călătorie, în mii de bucăți. Trebuie să mărturisesc că asta era cea mai mare grijă a mea. Un minut ne-a înșelat drumul, căci venise ordin de la cîrmuire și chiar în zioa aceea dreseră drumul pînă în sat la Spinul. Am văzut încă oamenii cum lucrau; dar de aci încolo, vai, ce caznă! Pînă în deal, dincolo de Titești, am ajuns cu zioa; am văzut apele Oltului în stînga, după valea Titeștilor; dar de aci înainte, n-am mai văzut nimic decît prin negura serii și prin amețeala atîtor groaznice zdruncinături. Am zărit Boișoara în stînga, apoi valea îngustă a apei Boișoara, apoi valea mai lată și apele clocotitoare ale Boiței, apoi satul Greblești și, în sfîrșit, groaznica vale ce scoboară la Cîineni. Cerul era semănat cu stele și priveliștea era măreață, pe vremea nopții, cînd am trecut pe pod umblător Oltul, avînd împrejurul nostru 14 podari cu o lumînare. Acești oameni ne-au însoțit pînă la poștie, unde am găsit, culcați, pe Cornescu și pe C. Manu. Ei se întorceau de la Sibiu, făcuseră drumul de la Curtea-de-Argeș pînă la Cîineni într-o zi pe un noroi strașnic, și din Sibiu plecase tîrziu.

S-au sculat băieții și ne-au lăsat odaia din pricina Sașii; ei amîndoi s-au culcat afară pe prispă, înveliți în saricile lor, Trenk în trăsură, iar noi pe patul din odaie, ce era așa de tare, ca și scîndura.

Luni la 11 iulie dimineața, Cornescului nu-i era bine, pătimea de greață, ne-am sculat de la șase; am pus să descarce bagajele, să spele trăsura, Cornescu se culcase, am stat de vorbă pînă pe la 9; atunci au plecat ei spre Cozia; iar noi, după ce s-a sculat și Sașa, am ales prea puțin bagaj, lăsînd pe celălalt în odaia poștii, unde șade și Trenk, pînă la întoarcerea noastră, și pe la 12 ceasuri, am plecat la Sibiu. Ce șosea minunată, pe malul Oltului! Cînd am fi avut pretutindeni astfel de șosele, cît de mult s-ar fi înlesnit călătoria noastră! Ce multă vreme am fi cîștigat! Trenk ne-a însoțit pînă la Rîul-Vadului, la vama românească, unde ne-a cercetat puțin și ne-a vizat pașapoartele; de acolo, trecînd dincolo, un amploiat austriac a venit pe capră cu noi pînă la vama cea mare ce-i zic ei Contumaz. Șoseaua pe acolo e stricată și acuma lucrează alta; astfel drumul pe acolo, fiind prea îngust, e destul de primejdios. La Contumaz, cu maniere prea dulcișoare, ne-a cercetat și ne-a scormonit pretutindeni. Dar ce să se găsească de vămuit, căci nu luasem nimica cu noi; a oprit numai cîteva exemplare din *Mihnea-Vodă*, ce le luasem pentru trebuințe puțin literare și politice. Am lăsat acolo și șaua mea, ca s-o iau cînd mă voi întoarce. Tot cu caii de poștia românească am urmat drumul; în colo, șoseaua e bună; am trecut pe lîngă un turn vechiu și surpat ce e în malul Oltului și căruia îi zice Turnul Jidovilor; apoi, mai înainte, tocmai acolo unde încetează munții cei înalți și valea se lărgește, am dat de Turnul Roșu, ce este într-adevăr un turn larg și pătrat vopsit roșu, pe o înălțime și împresurat cu ziduri vechi și preînoite ce se scoboară pînă la șosea. Acolo din nou ne-a vizat

pașaportul și apoi am trecut. Drept în față, pe o muche, sînt ruinele castelului numit Landskrone. Turnul Roșu și acel castel domină într-astfel poziția, încît trecătoarea Oltului se poate lesne apăra din aceste puncturi. Idei mai puțin strategice te cuprind cînd, ieșind din satul românesc, Boița, vezi acea cultură îngrijită, acei oameni bine îmbrăcați și voioși, toți rumâni ca și la noi, dar mai harnici, mai deprinși la muncă și la bine, decît pe partea cealaltă a munților. Cînd treceam noi, era tocmai la seceră și era o adevărată plăcere a te uita cu ce silință și cu ce veselie lucrau toți, bărbații, femeile și copiii. Poștia românească ne-a dus pînă în satul *Tălmaciu*, de unde am luat 4 cai de poștie, cu un surugiu sau poștilion călare. Acest băiat era rumân, dar mîna caii lui nemțește, căci, deși se îndemna bietul băiat, gloabele alea mari abia mișcau din loc. Se ridicase un vînt ce ne lua de la spate și ne purta într-un nor de praf; soarele bătea foarte tare, Sașa se rezemase de trăsură și dormea, eu cam piroteam, însă tot băgam de seamă la locurile acele bine cultivate și semănate cu sate frumos zidite. De la Tălmaci încolo, am trecut prin Besteu, sat mare românesc, apoi prin Schellenberg, sat săsesc și am sosit cam pe la patru în Sibiu; am tras la otelul Zum Ungarische Krone, în ulița mare, care-mi fusese recomandat de Cornescu și C. Manu. Îndată după sosire, gîndul nostru a fost la prînzit: ceea ce am și făcut. Am trimis scrisoarea ce ne-o dase Trenk către cumnatul său, d-nul Albrecht, care îndată după prînzul nostru, pe cînd Sașa se îmbrăca, a și venit la noi. L-am primit într-o odaie alături cu a noastră; el ne-a spus să mergem la Dumbrava (Iunge Wald) unde astăzi, pentru sosirea prințesei Lichtenstein, soția prințului guvernator al Transilvaniei, se da o sărbătoare; așadar, deși luasem o lojă la *Arena* sau teatru de scînduri deschis, unde se juca *Tîlharii* lui Schiller, ne-am urcat într-un fel de poștalion fără coș al hotelului și ne-am dus la Dumbravă, la douăzeci de minute departe de oraș. Acolo erau rînduite mai multe țeluri de tras la semn unde petreceau ofițerii; apoi, înserat într-o bătătură împrejmuită cu brazde de verdeață și luminată cu bășici de hîrtie, s-a făcut joc. Dintre toate nemțoaicele rău îmbrăcate și dizgrațioase se deosebea o româncă din Pitești, frumoasa doamna Guma, ce avea și eleganță la îmbrăcăminte și grație la joc. S-a tras și ceva fișicuri de artifice. Mie, drept să spui, puțin mi-a plăcut această petrecere, dar Sașa o privea cu plăcere. Aveam drept societate pe cumnatul și pe cumnata lui Trenk. Pe la zece am sosit acasă și picam de somn, astfel încît abia puteam să mă dezbrac.

Marți la 12 iulie, sculîndu-mă pe la 9, am mers prin piață ca să fac ceva tîrguieli trebuincioase; trăsura, de cu seara, o dasem la fierar să dreagă toate cîte se slăbise la dînsa. Am vizitat dimineața și biserica catolică, care e pe piața mare și care e un edificiu din veacul al XVII-lea, fără de mare interes. Pe la 11 ceasuri, am dejunat; a venit d-nul Albrecht și cu dînsul, pe la un ceas, am mers la muzeul Bruckental.

Bruckental, dintr-o mare familie din Transilvania, care acum nu mai are urmaș direct, a fost multă vreme guvernator al Transilvaniei; avînd o stare mare, a strîns o bibliotecă însemnată de vreo 13.000 volume, mai ales istorică; un cabinet de mineralogie și de ornitologie, mai cu seamă locale, ceva antichități romane, inscripții, lutării și fierării ce s-au putut aduna într-această țară și o galerie de tablouri ce este expusă pă cincisprezece odăi; adică 5 de școală italiană, 5 de școală olandeză și 5 de școală germană. Printre italieni se deosebește, mai ales, cîțiva Tițiani și o *Vergină* de Murillo, în modul său cel materialist și viu colorat. Mai însemnate încă sînt două portrete de Rembrandt și, mai cu seamă, al unui stegar în mărime naturală pînă la mijloc și apoi portretele lui Gerard Dow scuturîndu-și pipa, de Mieris, un Daik, cap d-operă. Sînt încă și multe copii bune, printre care se deosebesc, mai ales, ale lui Martin Meytens. Școala germană e bine reprezentată de mai toți meșterii cei vechi, Albrecht Dürer, Cranach, Holbein, și apoi și frumoase portrete mai moderne, printre care mai cu seamă al Marii Teresii de Meytens. Din nenorocire, cît am fost la galeriea de tablouri a tot plouat, astfel încît vremea, fiind întunecoasă și timpul scurt, am trecut cam repede.

Am prînzit nemțește de vreme și apoi am ieșit pe jos cu Sașa; rochia ei cea lungă, care să tîra prin noroiul uliții, atrăgea privirea tutulor. Aici se obicinuiesc rochiile pînă la glezne, de aceea și cînd juca la Dumbrava să vedea pe subt fuste picioarele mai sus de genunchi. Pe piață am întîlnit pe Albrecht și împreună am mers să vedem biserica luterană, care a fost vechea catedrală catolică a orașului, biserica dominicanilor ce, la Reformația, s-a prefăcut în biserică protestantă. E o frumoasă clădire gotică, cu puține ornamentații într-adevăr, dar prea măreață. Sînt acum doi ani, a prefăcut-o astfel, pe dinăuntru e cu totul spoită nou; abia a mai lăsat vechile armorii și inscripții pe pereții de sus și un mare tablou din veacul al cincisprezecelea, alături cu altarul, iar pietrele mormîntale, cu care era pardosită biserica, le-a scos și sînt într-o odaie alături, unde s-a început a le așeza, d-a rîndul, pe pereți. Cercetînd, mi s-a spus că a lui Mihnea se află printre ele, dar cum să deosibești dintr-acea mulțime ce sînt culcate pe dos una peste alta?! Mîine voi întîrzia plecarea mea de aici, ca să cercetez la curatorul bibliotecii Bruckental, predicatorul Neugeborn, despre acea piatră.

De la biserică, ne-am întors cu Albrecht acasă la noi. El o să plece mîine la Rîul-Vadului, ca să se întîlnească cu Trenk. Pe la 7, am ieșit în trăsură și am ocolit tot orașul, văzînd și rămășițele de vechile ziduri și turnuri de împrejmuire ale cetății. La urmă am fost la Teatrul cel închis, care cam seamănă cu cel vechi din București, de la Momolo. Se juca o comedie: Un fiu pentru 10.000 fiorini, ceva în felul celor 33.333 de franci. Pe la 10 am fost acasă și, după ceai, îndată m-am pus să scriu la București și apoi m-am apucat de acest jurnal în care negreșit trebuie să fie multe împrejurări uitate, dar care însă m-a ținut deștept pînă la două ceasuri din noapte. La fiece ceas auz un trubaci sunînd pe uliță din trîmbiță și spunînd ceasul; de altă parte, în odaia de alături auz altă trîmbiță, care e sforăitura nesuferitului meu lipcan. Atîta îi mai trebuia, ca să-mi cîștige cu totul inima!

Am uitat să spui că tot astăzi, pînă să nu dejunăm, am fost amîndoi la baie, și apoi, pînă să nu ieșim la plimbare, după-amiază am trimis o depeșă telegrafică mumă-mi și alta Grecescului, spre a-l felicita de zioa de naștere a Lenușichii.

Mult aș dori să fiu mîine seară în Cornet; dar nu-mi prea vine a crede, căci de voi fi ocupat dimineață cu mormîntul lui Mihnea, o să întîrziem și abia să ajung seara în Cîineni. Ce fel o să fac ca să sfîrșesc încă patru județe într-o lună? *Iată ideea ce mă preocupă neîncetat. Aș dori cel puțin să sfîrșesc și Vîlcea.* O lucrare bine făcută asupra acestor două județe va face să mi se ierte lipsa celorlalte trei.

Sibiu, 12 iulie 1860.

Miercuri 13 iulie, m-am sculat la 9 și îndată m-am dus la predicatorul luteran, d-l Neugeboren, pentru ca să cercetez despre piatra monumentală a lui Mihnea-vodă; nu l-am găsit acasă, dar un băiețel al lui m-a mînat la locuința parohului, ce este o casă veche de la 1503, drept în fața ieșirii din biserica cea mare luterană. Neugeboren era ocupat și mi-a dat rendezvous la 11 ceasuri la Biblioteca Bruckental. M-am întors dar acasă și am dejunat. Caii pentru plecare sosise; am spus să mai adaste. Trăsura o adusese caretașul, dreasă, înălțată pe arcuri, în sfîrșit ca nouă; dar orișicît de bine o dresese, tot nu făcea meșteșugul lui cîtă sumă mi-a luat, adică șapte galbeni. M-am convins că-ntradevăr e că-n Transilvania, unde oamenii trăiesc cu puțin este un jaf organizat împotriva boierilor de Țara Românească: „Grosse boiar von Wallachai", cum zic ei. Caretașul, birtașul, prăvăliașii, cu care am avut a-face, toți m-au jefuit, astfel încît excursia mea de trei zile abia în Sibiu m-a costat mai bine de 40 galbeni, plătind numai la birt vreo 17 # , și cumpărînd ceva mărunțișuri din tîrg.

Sașa a rămas acasă ca să săvîrșească d-a așeza lucrurile, și eu, la 11 ceasuri, am fost la Biblioteca Bruckental, unde atunci venea și Neugeboren. El mi-a spus că într-adevăr piatra lui Mihnea este printre cele grămădite în odaia de lîngă biserică, însă nu e cu putință de a o căuta; mi-a recomandat însă o carte asupra bisericii din Sibiu, unde se găsește descrierea tuturor obiectelor foste în biserică, ș-apoi mi-a făgăduit că-ndată ce se vor așeza pietrele, îmi va trămite un facsimile de acea piatră. După o convorbire destul de lungă asupra Sibiului celui vechi și asupra unor puncturi din istoria țării, m-am întors acasă, am prînzit de vreme și, pe la două ceasuri fără un sfert, am pornit din Sibiu, luînd cu noi o ploscă cu vin de Völsau, 2 pîini lungi cu anason, un cughelhupf și un lintzentort, spre a ne sluji pe drum de suvenir pentru acele multe mîncări și cei mulți păstrăvi ce le-am jărtfit într-acel materialist oraș de sași. Un suvenir cu mult mai puțin plăcut mi-a lăsat cărăușul nostru sas, ce-l tocmisem de la otel ca să ne ducă pînă la Tălmaci. Un ceas și jumătate am umblat cu dînsul și n-a ieșit un minut din treapătul cîinesc, decît ca să urce dealurile sau să scoboare văile cu cel mai nesimțitor pas. Trebuie răbdare pentru noi românii, învățați cu iuțeala poștii noastre, mai ales cînd te vezi umbînd la pas pe o șosea ca-n palmă.

Sasul nostru era un uriaș, cu cioboati, cu pantaloni și cu o fermenuță de postav albastru prost și o pălărie lată și pleoștită ce i se bătea de umeri cînd, în țăcăneală, să lăsa greu pe cal. În sfîrșit am ajuns la Tălmaci; de acolo am luat un băiețoi sas cu patru cai, ce merseră mai iute; trecurăm iar pe subt Landskrone, pe la Boița, apoi la Turnu Roșu, unde am vorbit cu niște ungureni ce veneau tocmai de la Călărași, pe unde își țin ei oile, trecîndu-le iarna pînă-n Dobrogea. La Contumaz, ne aștepta Trenk, pe care-l însoțise cumnatu său cu sora lui și cu 3 copii ai lui; am stat vreo cîtăva vreme acolo și, cînd am plecat, începuse să plouă, apoi iarăși am mers înainte, luînd și pe Trenk cu noi; am cumpărat de la niște babe un coș cu zmeură, am trecut granița noastră și am sosit pe la șapte seara în Cîineni. Acolo a trebuit în grabă să așezăm bagajile lăsate acolo, și vai de mine ce am pătit cu Costache, ca după obicei! În sfîrșit, am plecat să mergem pe malul drept al Oltului, pînă la Cornet; dar era seară, astfel încît frumosul acelui drum, unde se vedea Oltul strîns între două lanțuri de munți, l-am pierdut în mare parte, și am avut numai temerea și nevoia unui drum greu, pe vreme de noapte, cînd la vale, cînd la deal pe pietre, pe stînci ce dau de-a dreptul în Olt. Am trecut prin Călimănești și prin Sărăcinești și abia pe la 11 ceasuri am ajuns la Cornet, trecînd prin satul Copăceni, care e vatra acelui schit.

(Scris sîmbătă seara, la 16 iulie, la Cozia și întrerupt pentru a lua o baie de picere; mîine dimineața voi urma).

Mi-am luat baia și m-am culcat, iar Sașa îmi slujește de secretar spre a urma tot într-această seară subt dicteaoa mea. La Cornet ne-au primit îngrijitorul de acolo, popa Constantin Ionescu din București, care trăiește în mica mănăstire, cu doi feciori și o fată a lui.

Cornescu, în treacăt, îl prevestise despre venirea noastră; astfel încît ne cam aștepta. Sașa, ori de frica ce-i fusese noaptea pe drum, ori de zdruncinătura acelei căi pietroase, simți durere la stomah, se culcă îndată îi puserăm cărămidă caldă; făcură ceai, din care am băut toți, deși era dulce ca siropul. Trenk s-a culcat într-o odaie alături cu noi și care răspundea, prin stîlpii sobei, cu a noastră. Nici el, nici noi n-am putut bine odihni, căci aci într-adevăr era Babilonul insectelor; unde puneai mîna, erai sigur să prinzi un vrășmaș al sîngelui tău! Dar trecu și noaptea asta, cum trec toate pe lume, și bune și rele.

A doua zi, joi la 14 iulie, m-am deșteptat din zi de dimineață cu sînge ce-mi curgea din nas. Bietul Trenk prigonit de dușmani, fugise pe munți ca să-și caute scăparea, sau mai bine ca să caute un loc de unde să deseneze acea pitorească mănăstire! Iar eu m-am culcat iarăși, și abia tîrziu am ieșit din casa prenoită a popii, ca să văz mănăstirea banului Mareș ot Băjești. Se vede că el o zidise pe cînd nu era așa om mare, și contribuise la zidire și popa din satul Băjești. Dar, la urmă, cînd, ca ban al Craiovii și caimacam al țării, fugea de urgia lui Grigorașcu v.v. Ghica și de răzbunările boierilor olteni, aci își găsi el scăparea. De la dînsul a mai rămas zidul împrejmuirii, ce l-au găurit rușii la 1849, ca să așeze tunurile lor și să se apare acolo de o incursie a rebelilor unguri, a rămas ruinele bășcilor și bolților, unde e acum grajdi, a rămas mica biserică, în care s-a zugrăvit, la locul titorilor, un călugăr de mai deunăzi, a rămas în sfîrșit pisania de piatră ce m-a făcut să știu că banul Mareș era ot Băjești. Ce scădere în neamurile mari ale țării! Nu e asta o dovadă că la noi întodaună nobleța a fost personală? Biserica s-a pardosit cu scînduri și lespezile vechi sînt aru⟨n⟩cate pe afară; ca treaptă a bisericii e o piatră mormîntală ce fusese drept subt pantocratorul; literile după dînsa s-au șters, dar, precît am putut înțelege după tăierea a pietrei, după calitatea ei, bănuiesc să nu fie a banului. Două semne, O.U., ce se văd pe linia din urmă, mă fac a gîndi la leatul 1808.

Preotul Constantin și familia lui se sili a ne primi bine și, cu toate că el îmi declară în multe rînduri că a fost persecutat subt guvernele trecute, fiind om de la 48, tot însă să vedea ciocoinicia popilor de București.

Gîndesc că e pus acolo de vodă Ghica, căci nu știu cum schitul Cornet este închinat la Pantelimon, care îi este posterior. Trebuie și asta să fie vreo minune de ale lui Scarlat-vodă Ghica, ca la Berislăvești. La Cornet, pomelnic vechi nu este, dar este cu îndestulare ciorbă de pui, rasol de pui, mîncare de pui, friptură de pui, ca îndeobște la mănăstiri. După ce ospătarăm cu aceste delicatețe, tot cu caii de poștie din Cîineni am pornit, pe la două, către Cozia.

Dar Sașii e somn și rămîne tot pentru mîine urmarea acestui jurnal pînă astăzi, sîmbătă seară, 16 iulie, la unsprezece ceasuri. Seară bună!

Drumul de la Cornet la Cozia e cît se poate de pitoresc, dar și pietros, el merge pe malul stîng al Oltului, cînd pe lîngă apă, cînd mai sus pe coastă. De amîndouă părțile sînt munți înalți și păduri; priveliștea se schimbă pe tot minutul, spre a arăta poziții mai frumoase și mai mărețe. La distanță de o jumătate ceas din Cornet se varsă rîul Lotrului în Olt. Cîtățimea apelor sale e destul de însemnată. Podul pe Lotru care, prin luarea lui de ape, întrerupsese cu totul comunicația pe această parte a Oltului, s-a dres și este acum nou și bun.

De la pod am luat cu noi mai mulți plutari ce aduc bilele de brad ce vin dela munte pe Lotru și le duc pe plute pînă la Călimănești pe Olt. Pe dînșii i-am cercetat despre satele de pe Lotru; sînt cu totul vreo patru, din care Mălaia și Voineasa; cele din urmă sînt mai însemnate; carul abia merge pînă-n Mălaia; iar de acolo înainte, abia poți merge călare prin matca Lotrului și preste văi, pînă-n Voineasa, îți trebuiește ca la o zi ca să faci această călătorie. P-acolo toți sătenii sînt moșneni, dar nu cunosc lucrul agriculturii, ci să hrănesc mai mult cu vitele și cu tăierea brazilor de prin păduri; cei care n-au ieșit din satele lor nu știu nici cum e făcut carul. Pichetașii noștrii strejuiesc iarna dintr-aceste sate; iar vara merg la pichetele de la hotar, care sînt pe munți înainte, cale, poate, încă de o zi.

Ajutată și susținută de oamenii cu care avusesem această conversație, trăsura noastră începu a trece Cîrligele, iar noi umblam în urma ei pe jos; astfel ne-am putut bucura de frumusețea acelor sălbatice locuri, unde drumul merge pe o stîncă, scobită și cioplită de mari de veacuri, chiar pe alături cu matca, Oltul e acolo strîns între munți, astfel încît fierbe de bolovanii ascunși subt apă. Acel loc ce-i zice Cîrligele, pe cît e de primejdios acum, cînd drumul e plin de bolovani și de surpături de piatră, atît e de măreț la privire. Trenk a luat o schiță de la un punct unde era un clocot pă apă și mi-a făgăduit să facă o acvarelă. Aceste Cîrlige țin poate 20 de minute și apoi cam urci în deal și acolo găsești șoseaua ce o clădesc, de vreo trei-patru ani, niște italieni. Negreșit, că, după Cîrlige, ești încîntat a găsi o șosea, dar însă sînt multe altele mai bune decît cea de acolo; adevărat că greutățile sînt mari; trebuie împușcate picere întregi de munți, îmi spuneau chiar că de la un loc unde e tăiat muntele de la mare înălțime, ar fi căzut, pe cînd lucrau, doi oameni și s-ar fi omorît pînă jos. Toate astea așa sînt, dar însă tot s-ar fi putut face șoseaua ceva mai largă, s-ar fi putut așterne mai lin și s-ar fi putut face perete cu palimari, atît despre partea muntelui, de unde se surpă mereu pietre, cît și despre Olt, unde ești în veci în primejdie de a te prăvăli. Dar orișicum cu șoseaua merserăm mai iute și ajunserăm la Cozia pe la cinci. Acolo erau mulți mosafiri cari neîncetat vin de la Călimănești, unde e adunată, la băi, o mulțime de lume.

Părintele Ipolit, bătrînul și respectabilul egumen, ne ieși înainte, primindu-ne cu bucurie. Cunoștința noastră era făcută de acum trei ani și în lungile conversații ce am avut și în rîndul acesta cu dînsul, mi-a povestit încă cum, fiind el încă prea tînăr călugăraș la Căldărușani, ar fi făcut un parastas la Icoana pentru moșu-meu și ar fi prînzit la unchiul meu Răducanu, în casele noastre de la Icoana. Aceasta ar fi fost pe la 1816, căci bătrînul e acum de 65 ani.

Economul, numit iar Ipolit, e un tînăr rus care, deși tînăr, are ceva din acel aer falnic al clerului rusesc. El ne dete două odăi în partea stîngă a bisericii, tot acelea ce le avusesem și-n rîndul celălalt.

Noi dormirăm în cea din fund, Trenk în cealaltă, am prînzit în sala cu obloane ce dă în partea Oltului. Această zi, pînă înserat, s-a petrecut fără lucrări, seara am stat mult de vorbă cu egumenul, pe un pridvoraș dinaintea ușii noastre, care pridvor n-avea alt defect decît de a fi prea tare, fiind învelit numai cu o rogojină. Odihna noaptea ne-a fost mai bună decît la Cornet; numai atît că cu șederea noastră s-au adunat muștele în odaie și ne supăra mult dimineața; de aceea și făceam adesea vînători de muște cu acel instrument turcesc de piele ce-i ziceam noi pleașca și care e luat de la Cornescu. Am pus încă și hîrtie de muște în odaie.

Vineri, la 15 Iulie, ne-am ocupat cu lucrări la Cozia. Trenk, de dimineață a plecat ca să ia o vedere generală a Coziei de sus de pe munții dempotrivă; mai tîrziu, a luat și alta, parțială, de pe malul Oltului în sus de mănăstire. Eu am luat pisăniile; însemnarea portretelor, am văzut argintăria ce o păstrează părintele egumenul, împreună cu un aer foarte vechi și prea bine păstrat, de care am luat însemnare; am ales apoi și cărți, cele mai interesante din bibliotecă și mi le-au adus în odăile noastre. Apoi seara nu m-am prea simțit bine și ne-am culcat de vreme.

Sîmbătă 16 iulie. Vream să mergem dimineața la Turnu și apoi să plecăm ca să dormim seara la Ostrov, dar mai nainte de a pleca am vrut să văz odăjdiile. Sînt haine preoțești la Cozia, frumoase și de mare preț, dar cele mai multe sînt date de Nectarie, care, din egumen la Cozia, s-a făcut episcop la Rîmnic, pe la-nceputul acestui veac. Dar la un loc cu odăjdiile, am găsit frumosul epitaf cusut cu fir, ce este chiar de la leatul †...† și tare despuiat de mărgăritarele și de pietrele scumpe ce era pe dînsul; trecut prin mîna turcilor, ce făcuseră dintr-însul harșa de călărie, s-a întors în sfîrșit, și este și acum la mănăstirea Cozia. Trenk a luat un desen exact de acest scump obiect și, în vremea aceea, eu am făcut însemnarea cărților ce alesesem. Apoi, pe la 3, cînd sfîrși el lucrarea, am trecut Oltul, ne-am pus călare și am apucat în susul apei, spre schitul Turnu. Drumul e mai întîi pe o livede, unde făcea căpițe de fîn starețul de la Turnu; a venit și el, călare, după noi. Apoi ocolești un picior de munte ce dă d-a dreptul în Olt; la un loc, drumul e despicat în stîncă, astfel încît rămîne de partea Oltului o piatră cu suprafața cam plană, dasupra, pe care te poți urca pe niște trepte făcute din vremi, de amîndouă părțile. Acea piatră se cheamă Masa-lui-Traian. La întoarcerea noastră de la Turnu, Trenk a desenat acea localitate; acolo, pe muche, am cules o iarbă tîrîtoare ce avea un miros delicat de lămîiță. Urmarăm cam urcînd prin pădure și prin desișul pomilor, zărirăm bisericuța fără turn a schitului, cu toată fațada zugrăvită și cu învelișul de șindrilă. Poteca, ce mînă la odăi și la biserică, are în dreapta o rîpă în care curge, murmurînd, o apă limpede și rece; d-a stînga, e muntele, cu pomi bătrîni și încrucișați; în față, o cruce de fiecare parte; piciorul calcă pe masa de piatră. Schitul n-are nimic interesant; e așezat pe un mic spațiu pietros. În spate-i e altă terasă de piatră cu ceva pomi și, mai sus, pe munte, e o chilie veche scobită în piatră, alta e mai nouă, făcută de mai mulți boierinași din București și din Ploești. Într-însa locuiește un călugăr bătrîn, ce e mai mult mort; s-a dus să-mi aducă lumînare, ca să citesc numele

acelor ce au făcut chilia; a adus un tăciune, dar, cînd a suflat pe dînsul, am socotit că o să-i și iasă sufletul. Alt călugăr a aprins lumînarea.

De la Turnu, ne-am înapoiat fără împiedecare, am mîncat la Cozia, eu mi-am urmat și am sfîrșit lucrarea cu cărțile și cu pomelnicul, și apoi am început a scrie dintr-acest jurnal, dar l-am întrerupt; Sașa l-a urmat puțin subt dicteaoa mea; dar a încetat și dînsa, și ne-am culcat.

Duminecă 17 iulie. Dimineața s-a petrecut în așezări pentru plecare. Sașa făcuse jumătate treaba, pe cînd noi eram la Turnu, căci dînsa, neputînd merge călare, rămăsese la Cozia. Am dejunat, ne-am luat ziua bună de la egumenul și, însoțiți de economul călare și de cîțiva oameni, cu patru cai de la mănăstire, am mers la Ostrov. Depărtarea e de un sfert de ceas, dar fiindcă eu mă opream la fieșice cruce, de citeam pisania, am ajuns pe la 11 ceasuri la Ostrov. Noi am trecut Olteţul cu luntrea. Trăsura a trecut prin apă. La schit, ne-a primit maica starița Maximilia, sora Brătienilor. Casa e prea modestă, dar bine dereticată; tot ocolul ostrovului, deși sărac și ferit cu silință de ruinarea vremii, are un ce plăcut. Ne grăbeam a trece Oltul dincolo la Jiblea, spre a merge la Stînișoara. Am lăsat pe Sașa cu maica Brătianca, am trecut Oltul, acolo ne aștepta doi cai și aproape ne-a ieșit înainte arendașul Jiblei, ce e o moșie a Coziei, cu un băiat. Cîteșipatru a⟨m⟩ plecat pe la 12 1/2 spre Stînișoara; mai întîi urcînd dealul, subt care curge rîul Satul, am ajuns la metohul Stînișoarei, unde au cîteva chilii locuite de vreo 4 călugări. Unul, cu totul orb, ședea pe prag cu capul pe mînă. Acolo e o mică bisericuță și șoapra cu carele și căruțele stînișorenilor. Ne urmarăm drumul la deal prin sohaturi ce le au călugării și sătenii de islaz, prin păduri și pe pietre; pe ici și pe colea se vedea și cîte un ocol îngrădit de porumb sau de grîu. Am umblat trei ceasuri pînă la Stînișoara, scoborînd de două ori pînă la niște pîraie ce curg la vale în jos spre Olt, și urcînd apoi iar, cu totul trei coaste însemnate, cînd ajungi pe un munte în fața locului unde e schitul, acolo unde pe un pietroi de formă ciupercată s-a pus acum din nou o cruce și o icoană, ai în față o vale adîncă, cu fagi și cu pini; iar dincolo, o coastă verde din care se-nalță, drepte, stîncile cu creste colțurate ale muntelui Cozia. Scoborîrăm dar în vale, apoi iar la deal, unde au călugării coșare și stînă, apoi iar într-o vălcea, chiar subt poalele piscurilor e mînăstirea pitită între pomi.

Am intrat la starițul, pe cari-l văzusem la Cozia, și Trenk abia și-a găsit după deal un loc de unde să se vază mănăstirea, atît de des era frunzișul. Istoricul Stînișoarei e scris pe pisania din fața bisericii; chiliile sînt, cele mai multe, prenoite. Bisericuța e și ea zugrăvită de curînd. Călugării sînt vreo 40, din care cei mai mulți nu ies din mănăstire; la piatra cu cruce e hotarul pînă unde pot merge muierile, mai încolo nu au voie a trece. Împrejurul mănăstirii călugării au ceva legume semănate și locul nu e așa sterp; apoi, mai la vale, au și ceva bucate și, mai ales, sohaturi unde-și pasc iarna frumoasele lor vite de sămînță din Ardeal. Vara le țin mai în sus, la munte. Ei le vinde pe la bîlciuri, la Rîureni, la Cîmpul-Mare și-n alte locuri mai apropiate. Starețul ce are casa lui foarte curată, ne dete un prînz prea gustos, un cașcaval făcut la Pitești, o smîntînă de minune, pui gătiți bine și vișine. Am mîncat sănătos, gîndindu-ne la mustrările ce o să-ncercăm seara de la maica Brătianca. Cît mîncarăm, am plecat pe jos, ca să vedem peștera unde sînt oasele pustnicului. Alături cu mănăstirea, cam în fața ei, dar dincolo de pîrîul ce curge alături, e un pisc, care din partea cea dăspre Olt e surpat, cu mare anevoință am

ocolit acel pisc, cu primejdia de a cădea în prăpastie, dar am ajuns la locul unde, în surpătură, era o mică gaură, astupată cu pietre. Starițul ce ne însoțea a scos pietrele și am văzut înlăuntru oase.

Se vede că peștera fusese mai mare, dar bolovanii rostogoliți de pe munte a mai astupat-o. Starețul ne spuse că, pe cînd era tînăr, era la Stînișoara un călugăr ca de 90 ani, ce zicea că-și aduce aminte că, fiind el băiat și viind să pască vitele pe acești munți, pe cînd schitul era pustiu și biserica dărîmată, trăia pe aci un om gol și păros, care fugea cît vedea alți oameni, și-i zicea *Sălbatecu;* de aceea se cheamă și acum acel munte într-astfel. Oasele acestea trebuie să fie ale Sălbaticului, căci un călugăr le-a luat și le-a dus la mănăstire, iar noaptea i s-a arătat Sălbaticul și a cerut să i le înapoieze în peșteră, la loc, precum a și făcut; numai căpățîna lipsește, și aceea un călugăr precuvios, ce fusese la Stănișoara, cu multă rugăciune către vechiul pustnic sălbatic, a dobîndit prin vis de la dînsul voia ca să-i ia căpățîna, și a dus-o departe, în Moldova, la țara lui. Astea mi le-a povestit starițul, apoi am cules ceva iederă de la gura peșterii și am urmat drumul printr-un loc unde stînca scobită formează un adăpost, acolo vin noaptea ciobanii cu caprele. Urcînd iar puțin, am ieșit în fața schitului, unde ne-am găsit caii. Eram groaznic ostenit și asudat după această excursie și-mi era teamă de ceea ce am pătimit în urma cetății lui Țepeș, dar Dumnezeu m-a ferit; am plecat înapoi, luînd, ca la mergere, dulceață și apă de la izvoare, dar nu ne-am mai întors pe la metoh, ci pe muchea alăturată cu Oltul, de unde am zărit și bolnița Coziei. În partea cealaltă, priveliștea era minunată. Valea Oltului cu a Coischii se vedeau în panoramă; în stînga Oltului Jiblea, cu casele-i răspîndite pe mii de costișe, în dreapta Călimănești, rezimați de dealuri și furnicînd de oameni; la mijloc Ostrovul, cu ulmii stufoși și cu pajiștea-i verde, pe care se vedeau bisericuța și chiliile. Trenk era prea ostenit ca să facă acest desen ce într-adevăr cerea prea multă vreme. A rămas ca a doua zi să ia o vedere în zbor de pasăre a Ostrovului. Am trimis caii în sat și ne-am scoborît pînă la mal pe jos. Acolo am așteptat foarte mult pînă să vie podarul, dar a venit și am trecut. Două țărance frumoase și bine îmbrăcate treceau cu noi și mereu își făceau cruce de frică. Sosind la Ostrov, ne aștepta o masă minunată; deși nu-mi era foame, însă am mai mîncat o dată. Starița mi-a arătat hrisoavele schitului și o icoană veche și interesantă, pe care Trenk o s-o copieze.

Ne-am culcat într-o bună odaie și într-un pat prea bun, am dormit de minune.

Luni 18 iulie e astăzi. M-am sculat la 7 ceasuri și ploua, dar vremea s-a îndreptat. Sașa doarme încă, Trenk s-a dus să ia vederea Ostrovului după deal, eu am scris acest jurnal și acum o să ne gătim să plecăm iar călare la un vechi schit numit Frăsineiul, ce-l prenoiește episcopul Climent de la Rîmnic, cu gînd, se zice, d-a se trage acolo. Acest schit e pe valea Călimăneștilor.

Ostrov, 18 iulie 1860, 10 ceasuri.

Luni, la 18 iulie dimineața, pe cînd sfîrșeam de a scrie jurnalul, a venit și Trenk, care, după deal, luase vederea în zbor de pasăre a Ostrovului. După aceea am dejunat și apoi, încălecînd pe doi cai ce ni-i trimesese arendașul din Călimănești și din Jiblea, și însoțiți de un unchiaș, care purta ghiozdanul lu Trenk, un săculeț al meu, borcanul de șerbet de trandafir, ce s-a transformat

acum în marmoră roză și, în sfîrșit, un pahar de apă. Chiar de la început am băgat de seamă că călușelul meu, vînăt la păr, nu prea era astîmpărat. Am trecut pe la 12 ceasuri Olteţul călare și în sat la Călimănești ne-am dus la subcîrmuitor, ca să-i cer un dorobanț, căci, voind a merge într-un loc sălbatec pe Frăsineiul și unde nimeni din noi nu știe drumul, am socotit că va fi bine să avem și un reprezentant al autorității armate cu noi. Am plecat înainte Trenk, moșul și eu prin valea apei Călimănești, apoi am luat o vîlcea pe dreapta și, ajungînd la fundul ei, am început să urcăm coasta ce era înaltă, dar prelungă. Pe drumul nostru cele mai multe garduri erau acoperite cu hămei, ce se pierde ca o buruiană la sătenii rumâni. Ajungînd în deal, vederea noastră s-a lăsat pe valea Muiereaschii, pe care sta răspîndit satul ce poartă acest nume. Apa acestei văi se varsă în cea numită Gura-Văii, care se-mpreună cu Oltul în satul Bogdănești, în sus de Rîmnic. Dorobanțul, ce rămăsese în urmă, ne-a ajuns, scoborînd valea cea repede a Muiereaschii. Tocmai jos am trecut pe la casa unui sătean numit Radu, care învîrtește negoț și are de toate în casă la dînsul. Radu ne-a îndreptat se ținem drumul la deal, pe apă în sus, pînă la mănăstire. Am umblat cîtva tot străbătînd apa prin valea cea largă a satului, apoi, apucînd pe coastă la stînga, am suit drumul la deal, și deodată, la un cot al drumului, ne-am pomenit într-un loc cu totul sălbatec. În loc de casele, de sămănăturile, de livezile de pomi roditori, dintre care ieșam, ochii noștri vedeau în stînga o prăpastie grozavă, iar prin frunzișul îndesat al fagilor și al aninilor se auzea urlînd, jos, apa. Pe malul celălalt, asemeni, pădure pe deal. Pe acel drum alăturat cu prăpastia, eu nu puteam să-mi mîn vînătul mai la larg, ci mergea tot pe muche. De aceea și eu am scos picerele din scări și m-am lăsat binișor jos. Calul s-a cam speriat, dar, din norocire, nu mi s-a întîmplat nimic. Am schimbat șaua mea englezească pe calul dorobanțului și acesta a început să joace pe vînătul în dezghiuri. Cînd ne-am scoborît după acea înălțime prăpăstioasă, locul era și mai încîntător. Muiereasca curgea pe o matcă de pietre, formînd cascade cu mii de forme grațioase, stînci acoperite cu mușchi, vechi tulpine de copaci dau acelei mătci înguste un caracter cu totul romanesc. Vream să stăm ca să le desineze Trenk, dar am hotărît ca aceasta să fie la întoarcere. Drumul a mers tot așa poate un ceas și felicitam pe episcopul de Rîmnic, care știusă să-și aleagă așa loc frumos spre a-și face o mănăstire, unde se zice că vrea să se retragă, dîndu-și demisia din episcopie și impuind acelei noi mînăstiri strașnice reguli, ca la Stînișoară. Dar iluziile noastre asupra bunului gust al preasfinției-sale se spulberară cînd, ajungînd la o morișcă, lăsarăm matca rîului și, apucînd tot la deal, în stînga, pe o coastă mai mult cu iarbă decît cu pădure, văzurăm mînăstirea ce se zidește acum de preasfinția-sa. Clopotnița de pe poartă, zugrăvită chamois, un rînd de chilii și vro două căscioare pentru locuința sa, sînt gata; iar biserica, începută de astă-primăvară și lucrată de niște simplii bulgari, e ridicată de roșu pînă la turn.

Biserica o să fie mare, dar toate aceste clădiri sînt făcute foarte fără nici un gust; locul ales pentru dînsele e cu totul monoton. Ce contrast cu localitățile străbătute mai adineauri! Se vede că preasfinția-sa e de părerea dorobanțului nostru, care, cînd îi spuneam eu că e frumos pe unde era pietre și cascade, el îmi răspundea:

— Ba nu, cucoane, urîte locuri p-aici! Frumos e la noi la Hurez, că parcă e în tîrg!

Ciudate idei despre estetică! Ce este oare frumosul? Pentru unii apele ce murmură printre stînci; pentru alții zugrăvelile împestrițate și clădirile dizgrațioase ale lu Hrisant!

La Frăsinei, egumenul pus acolo de episcopul, ca să prezideze lucrarea, dormea, abia se deșteptă; era un bulgăraș, mai mult tînăr, de la Cernica. Cu dînsul am mers mai la vale, ca să văz vechea bisericuță unde fusese schitul Frăsineiul mai nainte, făcut în veacul trecut de niște neguțători ce-i dase și un peticuț de moșie, înglobat în proprietățile episcopiei. La urmă schitul se părăsise și tocmai pe la 45 un călugăr, iar de la Cernica, i-a reparat bisericuța cu ce parale avea el și s-a așezat în două proaste căscioare, alături, cu doi ai săi ucenici. Peste tindă a scris o lungă pisanie, în care făcea lauda prințului Bibescu, numindu-l prenoitorul mănăstirilor domnești. Pisania este de la 10 iunie 1848. Se vede că urările călugărilor din Frăsinei n-au fost ugurlii domnului.

Se făcuse 4 1/2 ceasuri și începuse a ploua. Însă tot am plecat pe o ploaie groaznică, ne-am oprit în două locuri, ca să ia Trenk desenuri, și nu mică a fost mirarea monahului și dorobanțului, văzînd că luam pietrele de în drumuri în scris. Cînd am ieșit la sat la Muiereasca, ploaia încetase; am urcat iarăși dealul și, după ce ne-am scoborît la vale spre Călimănești, am pornit pe dorobanțul cu o scrisoare către egumenul de la Cozia, prin care îl rugam să ne trimiță a doua zi dimineața sfita cea făcută din haina lui Mircea, la Ostrov, căci nu mai puteam găsi desenul ce făcuse Trenk după acea stofă. Noi am urmat calea mai încet, am mîncat ceva prune, pe jumătate coapte, pe drum; era încă lumină cînd trecurăm prin Călimănești, admirați ca Don Quișot de toată populația orășenească ce se îmbulzește prin casele țărănești ca să ia băi. Așezămîntul acesta n-are nimic plăcut și trebuie cuiva curaj ca să-și caute sănătatea jertfind orce comoditate a vieții. Așezămîntul de băi e în niște șandramale unde se aduce apa cea minerală, ce e cam căldicică, prin șipote. Pentru petrecere, sînt în Călimănești lăutari, ce-i auzeam în toate serile, din Ostrov; apoi erau și niște comedianți, ce-și făceau jocurile într-o ogradă încinsă cu pînze albe. Sătenii se urcau cu grămada pe pruni ca să vază și ei minunele nemților, Seara, comedia se sfîrșea prin cîteva fișicuri de artifiție, care aduceau o mirare nespusă în toate localitățile.

Ne întoarserăm dar acasă la maica Brătianca, ce ne aștepta cu prînzul de seară. D-ei nu mînca cu noi, dar noi mîncam și pentru d-ei. Sașa dase rufele noastre, ce se strînsese foarte multe, ca să se spele și mai multe din arestante lucra ca să le sfîrșască mai iute. Cînd aude cineva că Ostrovul e închisoare de femei vinovate, ar socoti că o să auză pe acolo lanțuri, că o să vază figuri sălbatece, că o să trăiască într-o atmosferă de pușcărie! Dar deloc. Vinovatele sînt, cele mai multe, sătence, trăind slobode prin Ostrov. Abia e o streajă cu cîțiva dorobanți. Toate slujnicele ce slujesc pe maica sînt dintre acelea vinovate și, fără de a fi pățit nimic, am fost slujiți patru-cinci zile de o femeie ce omorîse o rivală de amor, de o fată ce-și ucisese copilul și de o femeie ce furase 9000 # de la un episcop.

Seara, aerul Ostrovului e răcoros, dar preaplăcut. Acea pajiște verde, acei vechi ulmi, murmurul apei împrejur și razele lunii peste astea toate dau un aer încîntător acelei modeste rezidențe. E un loc bine ales pentru culpabili, căci natura chiar pare că te moralizează într-acel loc. Păcat că nu se ia măsuri, căci Oltul mănîncă neîncetat Ostrovul despre partea Rîmnicului; s-a

făcut despre Jiblea un mal de pietriș și apa repede bate tocmai în colțul insulei; ar trebui cu un canal să se strice acel mal de pietriș.

Marți la 19 iulie, m-am sculat bolnav. Osteneala călăriei și poate și multa mîncare de seară îmi daseră o mare greață, am luat limonadă, dar a fost de prisos, mi-a dat apoi maica Maximila un praf de Sedliț și acela a determinat îndată o criză ce mi-a ușurat stomahul. Era vorba să plec numai eu și cu Trenk la Rîmnic, ca de acolo se mergem se vedem Goranul și Fedeleșoiul, dar a vrut și Sașa să meargă; așadar, după dejun, într-adevăr cam tîrziu, pe la 1 1/2, am plecat cu șase cai de sat, ce veniseră de dimineață din Călimănești. Am trecut Oltețul cu luntrea ș-apoi încet, încet, am urmat pe malul drept al Oltului calea spre Rîmnic. De la Ostrov în jos lunca Oltului se tot lărgește. Caii noștri nu prea erau vestiți; la dealuri trăgeau foarte greu, în sfîrșit dincolo de Gura-Văii, pe la Bujoreni, unde am văzut acel turn ce-mi dase acum trei ani ideea despre chindia lui Socol, doi din cai au stat și ne-am urmat încetinel calea cu patru cai, trecînd pe subt cetățuie. Am tras la căpitanul de poștie din Rîmnic, care este și hangiu. Sașa și Trenk au mers cu trăsura la ceair, ca să puie caii de poștie, și eu m-am dus la administratorul, un domn Golesc, care m-a înștiințat despre noul minister. Apoi, însoțit de căpitanul de poștie am străbătut printre porumbi vestitul Troian, unde erau adunați la 1848 pandurii lui Magheru, și am ajuns la poștie.

Caii erau gata, podul tras; așadar am trecut Oltul pe pod umblător și am mers dincolo de Goranul.

Deși e metoh al mitropoliei, aci am găsit un sat, cu bisericuță, iar de sat, și o casă arendășească în care șade egumenul, părintele Nicanor, ce ține și moșia cu arendă; părintele era dus la Cetățuie. Nu știu de o fi așa, dar preotul îngrijitor de la Fedeleșoiul mi-a spus că acel metoh n-are așezămînt ctitoricesc, ci e numai improvizat de mitropolit ca să dea slujbe unor călugări fără treabă. De acolo am urmat, în susul Oltului, drumul pînă la Fedeleșoiul. Aci, ca-n toate mănăstirile Pantelimonului, se vede oarecare îngrijire: împrejmuirea de zid, case bune pentru nastavnic, biserica căutată și preot mirean în loc de egumen. Aci era popa Alecu de la Sf. Sava. Fedeleșoiul are poziție destul de frumoasă, vederea i se întinde pînă la Rîmnic care, dintr-un fel de balcon al mînăstirii, se vede ca-ntr-o panoramă. Fedeleșoiul e început de Gr.-vodă Ghica în a doua a sa domnie și sfîrșit de mitropolitul Varlaam, sub Const.-vodă Brîncoveanu. E dar o mănăstire cu totul Ghiculească. Veniturile ei sînt destul de însemnate. Popa a vrut neapărat să ne arate grădina și bolta lui de viță. Am vorbit mult politică și am pornit să ne întoarcem la Ostrov. Nu departe de Fedeleșoiul, ne-a apucat o ploaie groaznică, ce ne ascunse cu totul munții din fața noastră; dar apoi norii se traseră și priveliștea deveni minunată, căci se vedea, gradate, șirul munților Coziei și dedesubt vîlcelele Jiblei și Călimăneștilor; am trecut Coisca la gura ei, am trecut prin Jiblea și, ajungînd la Olt, am trecut noi cu luntrea și trăsura cu podul în Ostrov. După prînzul de seară, la care a asistat Pleșoianu, subadministratorul din Șuici, un Apostolescu, judecător în Pitești, și alți doi domni, ce s-au întors pe o ploaie groaznică la Jiblea, ne-am culcat după obicei.

A doua zi, miercuri 20 iulie, am petrecut toată zioa în Ostrov. Trenk a desenat una, și cea mai frumoasă, din acele vechi icoane ce reprezentă familia lu Neagoe-voievod, închinîndu-se la deosebiți sfinți. Ce de idei mîhnicioase îți inspiră acea icoană, pe care se vede sfînta familie înmormîntînd pe Hristos,

iar dinaintea Ei jalnica doamnă Despina, închinîndu-i pe fiul ei Teodosie voievod mort! O mînă a mumii ține mîinile copilului său; pe cealaltă, e răzimat capul lui. Asemeni ține și Maica Precista pe Domnul Hristos. Tot în acea zi, eu am luat note despre Ostrov. Se vede că aici a fost o veche cetate romană (Sergidava), pe ruinele ei Neagoe-vodă și apoi jalnica lui familie au clădit un schitulеț, cel mai vechi, de maici, din țara noastră. Vremea a ruinat zidurile de-nprejmuire, dar pretutindeni se găsesc pe pămînt ruine. Acest domnesc schit a avut și scumpe odoare, dar se zice că la o răzmeriță, o stariță de demult le-ar fi pus într-un cazan și le-a ascuns în partea despre Cozia a Ostrovului. Pînă acum nu s-au putut găsi.

Maica Maximila Brătianca, trimisă la 6 ani la călugărie de o mumă crudă și făcută stariță la Văleni și la Ostrov, încă foarte tînără, prin favoarea episcopului Ilarion, îngrijaște acum de acest mic schitulеț, care posedă și vreo trei moșioare, pentru care are sineturi de la Matei Basarab.

Era miercuri și maica a postit, prin urmare iar n-a prînzit cu noi. Către seară, a venit nevasta Pleșoianului, ce este vară cu maica; nu știu cum s-a întîmplat de Sașa n-a vorbit cu dînsa; ceea ce se vede că a ofensat mult pe maica starița. N-a spus nimic în acea seară, dar a doua zi.

Joi 21 iulie 1860. Socoteam că mergem, Trenk și eu, la Rîmnic, ca de acolo să facem excursii, călări, pe la Arhanghelul, Sărăcinești, Comanca, Iezerul, Jghiabul și Pătrunsa, lăsînd pe Sașa în Ostrov, pînă la întoarcerea noastră, dar încă de dimineață lipcanul nostru, Costache, ne-a spus că maica e supărată, că a spus de cu seară să-i vie caii ca să meargă la o moșie unde s-ar fi întîmplat bătaie și că rufele noastre sînt gata. Am schimbat dar toate planurile noastre, am ambalat toate pentru o plecare definitivă. Maica Brătianca n-a cătat deloc a ne opri și mi-a spus și dînsa împrejurarea bătăii. Poate că se și ostenise cu noi, căci vizita ținea cam mult. Am dat bune bacșișuri la slugile sale și aveam de gînd să trimitem și maicii un dar de la București, spre mulțumire de buna sa primire, de care nu avusesem a ne plînge. Am mîncat de dimineață, ne-am luat ziua bună și la 12 ceasuri am plecat la Rîmnic. De cu seară venise 8 cai de poștie, ce-i poruncisem cu 2 zile înainte. I-am ținut noaptea la Jiblea, la logofătul satului, ce e chiar acela ce la divanul ad-hoc a fost deputat din județul Argeșul; un om deștept, care zicea și el că treburile țării au rămas cam încurcate de doi ani de zile încoace, de cînd e vorba să se descurce. De la ceairul poștii Trenk a desenat grozavul Goran; apoi am mers în oraș la ceairul poștii, unde am găsit pe Cornescu și pe C. Manu.

Ei veneau de la Golești, unde petrecuseră de minune, făcînd și excursii la Cîmpulung, la Dîmbovicioara și la Cetatea lui Țepeș și mii de nebunii. Azi ei se duceau la Ostrov și a doua zi aveau de gînd să plece la mănăstirile de subt munți. Iar noi am plecat spre Slatina, ca să scrim și să avem cu telegraful știri de la București.

Am trecut dar Rîmnicul și, lăsînd în dreapta schitul Inotești, am străbătut Cîmpul-Troianului, apoi am trecut pe dinaintea metohului Hurezului, făcut de Hrisant, pe urmă pe la Rîureni, unde sînt șandramalele așezate pentru bîlciul ce se face la septemvrie. Cea dintîi poștie e Slavitești, moșie a Lahovăreștilor; pîn-să ajungi acolo, treci apele Ocna, Govora și Bistrița, apoi de acolo o șosea cu pod te duce pe malurile Luncăvățului. Unde se sfîrșește șoseaua, lăcustele prăpădiseră porumbul, dar mai nainte nu era stricat. De pe la Fișcălia, unde e jumătate poștia, încep dealurile cu vii. A doua poștie e Zevede-

nii, unde s-a petrecut crîncena bătălie a turcilor cu grecii, la 1821. De aci încolo, lunca Oltului e foarte largă. Viile se țin, cu puține întreruperi, pe dealuri. Caii ce ne aduseră pînă în Zevedeni erau foarte proști și surugiii asemenea. De aci pînă în Drăgășani nu e nici un ceas. Am trecut prin orășel și tocmai afară pe o coastă este casa unde șade un francez, d-l Adlemar Labouret, tovarășul lui Adolf Feron din București, ce fac împreună negoț de vinuri. Feron îmi adusese într-o zi pe Labouret la mine, dar nu l-am putut primi. Dimpotrivă, bietul Labouret ne-a primit foarte bine și, cu toate că casa lui e ruinată pe dinafară, înlăuntru e oareșcare confort franțuzesc ce ne-a mulțumit cu deosebire. Nevasta lui Labouret e fata lui Cordenim și are încă și o soră nemăritată ce trăiește cu dînșii. Ne-am plimbat prin grădinița lor, unde au flori și legume aduse din Franța, apoi pe la 8 am prînzit împreună. Toate erau simple, dar foarte bune, și mai ales, un gigot de miel cu usturoi. Am stropit aceste mîncări cu vinuri minunate de Drăgășani, apoi cafeoa cu un cognac făcut de Labouret cu vin rumânesc, ce era de minune; și astfel cu vorba, cu rîsuri am prelungit seara pînă la un ceas din noapte. Damele se retrăsese, dar ședeau de vorbă dincolo în odaie. Ne-am luat seara bună și ne-am culcat într-un pat franțuzesc moale și curat. Numai plapîma am schimbat-o, căci am pierdut obiceiul a mă înfășa franțuzește în pat.

La 6 1/2 ceasuri eram deștept a doua zi, vineri la 22 iulie, ne-am îmbrăcat în grabă, am luat ceai și cafea și, pe la 8 ceasuri, am plecat spre Slatina, cu gînd de a vedea mai nainte mănăstirile Șerbănești, Stănești, Dobrușa și Manu. Labouret ne-a spus să venim desigur seara, căci ne așteaptă cu prînzul.

Nu departe de Drăgășani, am trecut printr-un nisip uscat și adînc, printre maluri foarte nalte, matca apei Pășceana, care, ca și Nisipoasa de la Fișcălia, vin numai primăvara cu o mare repeziciune, iar încolo sînt cu totul secate. La Drăgășani e un pod nou foarte țeapăn și-ți vine să rîzi cînd treci subt dînsul pe uscat. Pe drumul mare este mult praf. La un sfert de ceas de distanță am abătut la dreapta, ca să mergem la Șerbănești, mănăstire catolicească semănînd cu toate cele ale Pantelimonului; e clădită de o familie, Morunglavu, ce a înzestrat-o cu bune moșii. Egumen aci e părintele Teodorit Zăgănescu, frate cu colonelul, cari, acest părinte, fiind bolnav, a mers să se caute la munte și a lăsat în locu-i pe fratele său, Pentelimon, ce-l cunoscusem, cu trei ani mai nainte, ca econom la Bistrița. Călugărul era dus la vie în deal; pînă a venit, a trecut un ceas; apoi el ne-am mînat se apucăm prin pădure, ca se ieșim mai d-a dreptul la Stănești, dar abia intrarăm în pădure și ne nomolirăm. A trecut un ceas și mai bine pînă am ieșit de acolo. Neputînd întoarce, am înhămat caii de dosul trăsurii, dar ștreangurile se rupeau și droșca abia mișca; am trimis d-a adus oameni de am scos echipajul din noroi și apoi am luat iar calea ca să ieșim la drumul mare. Se făcuse 12 ceasuri. Puțin am urmat drumul olacului și iar am abătut în dreapta; am trecut prin livezi, prin păduri, am urmat un deal și, la scoborîș, am dat de satul Stănești, în care se află de o parte afundat într-o vale, unde a fost odinioară, heleșteu și mănăstire însemnată, niște ruine de case, un turn, înalt și surpat, și apoi bisericuța; toate acestea părăsite și în dărăpănare. Vitele se adăpostesc în pivniți, în turn și la umbra bisericii. Nici un om nu locuiește pe acolo p-aproape. Care a fost mirarea mea cînd am găsit în biserică portretele pe pereți și mormintele familii Buzescu și chiar al vestitului Stroe. Cele mai multe sînt

sparte și literile șterse. Din pisanii, cea mai mare parte e ștearsă. Afară de asta căldura, lipsa de oameni și sănătatea mea, ce nu prea era bună în zioa aceea, m-a oprit a lua calcuri după toate; am însemnat numai ce am putut descifra de pe morminte și din pisănii, și am luat calc de pe mormîntul lui Stroe Buzescu. Această mînăstire e schit al Zlătarilor, ce este închinat la patriarhia din Alexandria. Pentru a treia oară am avut ocazia acum de a vedea cum se poartă călugării greci în țară la noi; iau veniturile și las în dărăpănare mănăstirile. La Tutana pustiu, la Beșteleiu pustiu! Dar niciodată indignația mea n-a fost mai mare decît cînd am văzut suvenirile istoriei noastre, mormintele eroilor noștri lăsate în prada stricăciunii și a desprețului de niște nerușinați cămătari ce specula, încă acum, cu credința și cu cuceria străbunilor noștri. Văzînd ruinele de la Stănești, am jurat o veșnică ură călugărilor greci, și m-am făgăduit a combate, cît îmi va sta cu putință, spre a libera mănăstirile noastre de rușinosul bir ce-l plătesc la acei mișei de greci!

Din Stănești, unde n-am avut ca să ne ajute în lucrarea noastră decît un biet țigan bătrîn, ce era strejar în sat, am mers la Mamu, mănăstire brîncovenească de călugărițe; însemnată mai ales prin groaznicul turn de scînduri cu două caturi, unul mai gros și altul mai subțire, pus peste biserică. Eu vream să plecăm spre Slatina; Sașii și lui Trenk le era foame, și nu prea îmi era bine, starița vrea să ne oprească să mîncăm, s-a găsit și secretarul om de treabă, d-l Ștefan, care s-a propus a merge el la Slatina, și astfel am rămas să mîncăm și să dormim în Mamu, și d-l Ștefan s-a dus în Slatina se ducă 3 depeșe telegrafice la București. Una către mumă-mea, dîndu-i știri despre noi, alta către Adolf, ca să-l întreb dacă Oton merge sau nu la Mehadia, ca să știm și noi ce se facem, și a treia, a lui Trenk, către nevasta sa. La aceste din urmă trebuia să vie răspuns.

Am vizitat biserica, am prînzit de seară și ne-am culcat în niște odăi zugrăvite ca coliva împodobită. Acest fel de zugrăveli, cu fețe arătoase, e particular mănăstirilor Brîncovenești.

Sîmbătă la 23 iulie, cînd ne-am sculat, caii ne venise de cu noapte de la poștie; dar d-l Ștefan încă nu se întorsese. Trenk s-a apucat să deseneze vestitul turn și colonada de la casa arhontării. Trebuie să mărturisesc că arhitecții întrebuințați de Constantin-vodă Brîncoveanu n-au fost oameni nici cu gust, nici cu științǎ; de unde i-o fi mai găsit?

După dejunul nostru, a sosit și d-l Ștefan. El a așteptat pînă la 9 ceasuri în Slatina și răspunsurile nu venise, așadar s-a întors fără răspunsuri, lăsînd numai vorba ca, îndată ce vor sosi, să ni le trimiță aci. Așadar, neștiind ce să facem, am poruncit acum să ne gătească caii de călărie cu care să mergem peste dealuri la Dobrușa.

Sașa ne va aștepta aici, și, cînd vor veni răspunsurile de la București, vom hotărî direcția ce avem a urma. Sau spre Craiova și Mehadia, sau spre Rîmnic și mănăstirile vecine.

23 iulie 1860, sîmbătă 12 1/2 ceasuri dimineața. La Mamu —

23 iulie, sîmbătă: Călătoria călare la Dobrușa. Calul și plîngerile lui Trenk. Dobrușa, biserică ruinată și neslujită. Mămăliga pe iarbă. Întoarcerea la Mamu. — Telegrama venită către Trenk. Prînz. Culcare.

24 iulie, duminecă: Deșteptat de depeșa lui Boșni, am vrut să trimiț pe Costache la Slatina. Au venit ceva de la Adolf și Oton. Dejun. Plecare, praf

pe drum. Vizită la Labouret. Ne dă o butelcă cognac. Drăgășani viile[1]. Drumul pe vechea șosea romană. — Șosea între Săbii la Slăvitești. — De la Bistrița, pe subt coastă. — Troianul metoh al Horezului. — Hrisant — Inotești, metoh al Cozii. — Intrăm în Rîmnic, tragem la episcopie. — Orest nu ne primește, mă supăr și tragem la han! Cum eram acolo; ne-a gătit de cină, ajutat d-ale noastre mîncăruri. — Vizita la Agatanghel; cine e el, ce i-am spus. — Ne culcăm; soarele și muntele, dimineața.

25 iulie, luni: — Trenk pleacă să deseneze. — Vizita mea la episcopul. — Ce fel e episcopul. — Istoria episcopiei, nenorocirile ei. — Evanghelia rusească; Crucea lui Antonie-vodă. — Plecare cu patru cai la Cetățuie; urcare pe jos. — Drumul nou și cel vechi. — Reparare stupidă a bisericii. — Cum ceva grațios se poate face groaznic.

Ne urmăm drumul la Ulteni. — Bisericuța de acolo. — Radu de la Afumați. — Inscripție latină pe clopot. —Tînărul popa de acolo.—Moneda lui Sigismund. Crucea din răspîntia satului. — Întoarcere la Rîmnic. — Prînzul la han. — Plimbare pe jos prin oraș la ruinele Bărăției. Istoria catolicilor și a Bărăției din Rîmnic. Seara, vizita boierului Barbu Persiceanu. — Pomelnicul episcopiei.

26, marți: — Mă scol de dimineață. — Costache lipsea. — Ne facem pregătirile, plecare pe la 8. — *⟨Plosca⟩* și obrăznicia lui Costache. — Drumul. — Grădina din Rîmnic. — Dorobanțul. — Arhanghelul, schit grecesc. — — Murele ce-am mîncat ca un copil. — Drum spre Sărăcinești. — Satul Păușești de Măglași, biserica cea surpată. — Boierul Barbu ne ajunge. — Agatanghel ne așteaptă cu pregătiri la Sărăcinești; păstrăvi, toaleta lui spre a pleca. — Drum pe Cheia, călare la Ezer. — Localități sălbatice; pomi tăiați, rîpă naltă. Poziția Ezerului, munții lui, — Cine sînt fondatorii. — Istoria cu hoții. — Peștera lui Antonie. — Munții. Milena, Iazu-sașilor, Mladin *...* Peștera lui Pahomie. — Deslușiri asupra drumului, de la un călugăraș. — Plecăm; să ne-ntoarcem. — Mămăliga. — Toaleta lui Agatanghel. — Își uită mantela. — Urmăm drumul cu Trenk. — Satul Cheia. — Ne întoarcem tîrziu. — Sașa ne așteaptă; s-a plimbat prin sat și a conversat cu o țărancă. — Mîncarea de seară. — Odaia lui Agatanghel, plină de portrete d-ale lui.

27, miercuri. Am schimbat planurile de drum. — Starițul de la Jghiab.— Agatanghel pleacă. — Sașa rămîne la Sărăcinești. Eu cu Trenk călare spre Comanca. Trecem prin Olănești. Munteanu ne dă un om; drum primejdios la Comanca, schit al vorni. Bujoreanu. — Starea puțin prosperă a bisericuței. — Popa bolnav. — Poziție înaltă. — Munții din fund. — Ne întoarcem la Olănești — Vizita apelor, cu Munteanu. — Călitățile lor. — Doctorul Vitman. — M-me Macovei. — Cum sînt băile la Olănești. — Varnița. — Joagăr. — Plecăm însoțiți de Munteanu. — Biserica din Olănești din deal. — Întoarcere la Sărăcinești. — Puțină mîncare. — Plecăm și curînd sosim la Rîmnic. Schimbăm caii la poștii; Două scrisori la București. — Hotărîrea lu Costache: lăsăm dorobanțul și luăm direcția spre Ocnă. — Tîrgul-Ocnii. — Biserica Domnească din deal. — Dealul Titireciului. — Primire de părintele Veniamin. — Mîncare și odihnă.

[1] *Conversația despre grecii de la Drăgășani și Zevedin.*

28, joi. — Am fost opriți dimineață în Titireci de părintele. — Istoria egumenului Silvan și plastografiile. — Poziția schitului. (Fundatorii lui) Hrisovul lui Duca-vodă. — Mîncare subt pomi; Șampanie. — Mergem la Ocnă. — Egumenul e acolo, las pe Sașa cu el. — Ne scoborîm în ocna sistematică, cu conducătorul, d-l Rîmniceanu. — Efect sinistru. — Adîncimea ei și modul ei. — Trenk desenează. — Pușcăria. — Mătănii de sare. — Arestații. — Ocna surpată: Cele din deal ca pîlniile: cea cu apă; băile și efectele lor. — Cea din vale, unde s-a prăpădit 7 oameni, — Satele de ciocănași. — Plecăm de la Ocna peste deal la Slătioara. — Ticăloșie; cum din schit de maici s-a făcut arendășie a fratelui episcopului și metoh al Frăsineiului. — Drum prin nisip la Govora. — Bătrînă zidire, bătrîn egumen. — Cercetările, privire de acolo. — Pivnița. — Tipografia, rucavițe,... lui Vintilă vodă. — Pomelnic. — Fetele d-nei Chiajna. — Drum din valea Govorei în lunca Oltului, la Mihăești, apoi în lunca Bistriței. — Întîlnim pe Bădiță vînînd. — Mergem la mănăstirea Dintr-un Lemn. Ce s-a dărîmat. — Odăi bune, tot ale mele, d-acu 2 ani. — Cină, Ne culcăm. —

Ziua de vineri 29 iulie 1860 a fost una din cele mai ostenitoare din călătoria noastră; mai ales Trenk a pătimit groaznic de oboseală și iar groaznic n-a înecat cu bocitorile lui. Era vorba să ne sculăm dis-de-dimineață, și să plecăm călări la Jghiab, la Pătrunsa și chiar eu vream să merg pînă acolo unde sus, pe munte, pe lîngă rîul Cheii, își făcuse un călugăr, Pahomie, o bisericuță de cărămidă așezată pe piatră, care acum s-a pustiit și s-a dărăpinat. — Dar pretențiile mele au fost prea mari. Mai întîi m-am culcat pă la opt, deșteptat de Trenk, căci dormeam de minune în bunul pat de la mănăstirea Dintr-un Lemn. Bădița ne gătise doi cai buni, așadar însoțiți de dorobanțul Gheorghe, ce venise să ne-nsoțească de la Titireci încoace, am plecat pe la 9 ceasuri, luînd apa Ostrovului în sus; ideea mea a fost să urmăm acea apă pînă la obîrșia sa, unde se află schitul Pătrunsa și de acolo să mergem la Jghiab și-ndărăt pînă seara. Am umblat dar spre Pătrunsa, Omul cu merele și cu țvanțu, la Pietrari n-am apucat drumul la stînga spre Jghiab, ci l-am urmat drept pîn în Bărbătești. De aci înainte începe matca Otăsăului, care pînă aici e largă și nisipoasă, a se îngusta și a curge printre stînci.

Era trei ceasuri de cînd umblam și ne spuneau că e încă departe, așa am început a merge mai iute, însoțit de dorobanțul; dar Trenk, ce abia își mișca calul, rămînea tot îndărăt; ceea ce mă silea a-l aștepta.

De la un loc încolo, matca Otăsăului nu mai e practicabilă, am apucat dar printr-o vale laterală, ce-i zice Valea-Ticii, în stînga apei; apoi am suit dealul pe un picior de munte, avînd în mai multe rînduri o rîpă nisipoasă și adîncă lîngă potecă.

Pe urmă umblarăm pe muchea munților, între fagi și mesteacăni seculari, din cari mulți erau trăzniți, pîn la un loc unde e o cruce de lemn stricată; de acolo, cînd cad frunzele, se vede schitul, acum se vede numai desișul copacilor învecinați. Scoborîrăm apoi valea și la un loc unde calul trebuia să se scoboare pe o rădăcină de copac ca pe o scară. Trenk nu putu să-și oprească șaua pe spinarea calului. Șaua alunecă și el căzu jos; am ocărît ungurești, italienește, în toate limbile, și n-a mai vrut să urmeze călare; am ajuns pînă unde se strecoară cel mai mare izvor al Otăsăului. Căci într-acel loc, unde e, pe o poieniță, într-un vîrf de colnice, schitul Pătrunsa, de toate părțile vin, ca raze deosebite, piceri de munți, dintre care se adună apele de formez rîulețul. Am început

dar să urcăm iarăşi pe nişte livezi, unde sătenii din Bărbăteşti, proprietari moşteni ai acestor locuri, îşi au căsucioare de lemn unde vin iarna de şed şi-şi pasc vitele pe munte. Schitul e iar făcut de ei, deşi se zice că mai alături era altul vechi, ce n-a lăsat decît urma temeliilor, zidit de o doamnă. Care doamnă, nu pot şti, fiindcă pomelnicul, fiind la un popă din sat, nu l-am putut cerceta. O căsăcioară de piatră, învelită cu lemn şi fără tavan şi fără coşuri, în care locuiesc doi călugări, slabi şi zdrenţeroşi, făcînd focul în tindă, ce se umple de un fum negru şi des; o bisericuţă fără turn, o mică ogradă de pari, fără altă poartă decît uşa casei, pe unde au trecut şi caii noştri, iată ce e schitul Pătrunsa.

Nu departe sînt poalele pietroase ale munţilor Albu şi Piatra, pe care sînt şi brazi. Acel schit e închinat Cuvioasei Paraschiva; auzind aceste, am făcut dar de-o liră, proporţionat cu slabele-mi mijloace de acum; dar aş dori, la vremi mai bune, să fac ceva pentru acest schit depărtat şi aşezat la loc mai aspru decît orcare din cîte am văzut.

La Pătrunsa, pe iarbă verde, subt umbra bisericii, am îmbucat ceva din slabele provizii aduse de noi, dar Costache uitase a ne pune vin în dăsagi, ceea ce supăra mult pe Trenk, care se plîngea de lipsa vinului şi a cafelei, făcîndu-mi mie vină că n-am îngrijit, la un drum aşa depărtat, de a lua provizii întăritoare.

Apa însă era minunată şi plătea, mai mult decît orice vin, pe poala coastei, unde e mănăstirea, era şi zmeură şi căpşuni. Pe la cinci, am apucat calea înapoi spre Bărbăteşti, luînd un băiat cu noi de la schit; Trenk a urcat şi a scoborît pe jos, pe cînd am fost în vale eu cu băiatul, am apucat înainte şi era o plăcere a vedea săltînd pe tînărul muntean, ca o căprioară, sărind apa rezimat în toiagul său. La Bărbăteşti n-am găsit pe popa cu pomelnicul; plecase la Pătrunsa. Am aşteptat dar pînă a sosit în urmă-mi şi Trenk cu dorobanţul, şi de la Bărbăteşti am abătut la stînga, ca să mergem spre Jghiab. Trecînd dealul, am scoborît în Dobriceni, unde e metohul Arnotei, acum cu totul ruinat; casele nu mai există; biserica, zidită subt Costantin-vodă Brîncoveanu, e dezvelită, au crescut copaci peste boltele ei desfundate. Nu mai e nici egumen, nici călugăr, ci un orînduit al egumenului din Arnota, ce ţine moşia pe seama sa, şi care ne-a dat un ţigan călare pe un frumos armăsar mic şi murg, ca să ne ducă de-a dreptul la Jghiab. Am urcat dealul trecînd prin satul Dobriceni şi sus am găsit nişte livezi de fîn adevărat minunate. Ce aer înbălsămit de flori în cele verzi! Ce miros sănătos de fîn în cele cosite! Apoi am scoborît pe o potecă ce mergea, şerpuind, printre un desiş de aluni şi de alţi pomi, pînă am dat în poteca schitului, ce este alături cu rîuleţul Govorei. De la livezi pînă în vale locul se schimbase, dar plăcerea era mai vie. Murmurul apei, răcoreala acelei dumbrăvi, aduceau o mulţumire nespusă; astfel ajunserăm, pe la apusul soarelui, la schitul Jghiabul.

Acolo ne-a primit bătrînul călugăr Hagiu, cu care făcusem cunoştinţă la Sărăcineşti.

Schitul lui e compus de vro opt căsucioare de lemn, aşezate în gradaţie pe coastă printre pomi; mai jos e casa lui de zid, dar mică, şi bisericuţa prefăcută cu totul de dînsul şi zugrăvită cu toţi sfinţii şi cu toate feţele curcubeului. Alături e un brad înalt. Mai nainte de schit, e un izvor cu o apă limpede, dar cu miros de pucioasă, ce curge, în mare cătăţime, dintr-un şipot. Din dosul bisericii, ceva mai jos, curge apa Govorii, a cării obîrşi e cu 800 stînjeni

mai la deal. Valea e foarte îngustă şi păduroasă. Aceea, Miliseştii din deal, e moşia schitului, dăruită mai mult de bătrînul stareţ, care a fost preot moştean şi el în Cacova, şi care, după cum am aflat pe urmă de la dorobanţul nostru, ce e şi el cacovan, a luat pe nedreptate o sumedenie de locuri de la moşteni. Trenk a desenat schitul; eu am stat de vorbă cu veselul călugăr, care mi-a vorbit de Luther, de Calvin, adăugînd că nici Volter nu era puţin om. În pisania bisericii făcută de dînsul, spunea că acest schit fusese făcut de lemn de Radu-vodă Negru, apoi de Matei-vodă Basarab. Dar de unde luase el aceste cunoştinţe, cred că nici el nu putea spune. Falsificarii anticare de felul acesta a început să se introducă şi la noi; asta provine dintr-o necompletă ştiinţă aţiţată de trufie sau de şarlatanism. Dar astea nu le spun atît pentru bietul stareţ din Jghiab, cît pentru mulţi anticari bucureşteni.

Era seara, adică 8 ceasuri aproape, cînd am plecat din Jghiab şi, pînă am ajuns peste livezi la satul Cacova, tot pe rîul Govorii, ce se zice şi al Cacovei, înoptase; am urmat însă drumul prin întunerec. Şi Trenk, ostenit, bufnea şi se văieta, astfel încît a ajuns să mă supăr serios în mine. Am scoborît în Govora pîn la Stoeneşti, apoi am luat o vale lăturalnică în dreapta, am trecut în lunca Otăsăului, la Pietrari, şi am urmat drumul pîn la mănăstire.

Cînd eram p-aproape, a ieşit şi luna, şi mi-a înfăţişat lunca Otăsăului astfel precum o descrisesem în *Doamna Chiajna*. Mi s-a părut că descrierea mea a fost exactă şi m-am bucurat. Era trecut de douăsprezece ceasuri cînd am sosit la mănăstirea Dintr-un Lemn. Umblasem cincisprezece ceasuri călări. Saşa se culcase. Am făcut un ceai, l-am înghiţit cu cognac de la Labouret şi, cu oasele cam zdrobite, m-am culcat. Somnul mi-a fost prea dulce.

Sîmbătă dimineaţa, 30 iulie 1860, ploua, dar ploaia a încetat curînd şi soarele a ieşit frumos. Ziua aceasta a fost mai mult destinată la odihnă; Trenk a copiat o pereche rucaviţe, ce ni le-a adus de la Govora, însă am vizitat bisericuţa de lemn din deal ce, după mai multe focuri, este azi prefăcută de †.....†, tatăl cucoanei Bichii, muma Lahovăreştilor din Rîmnicul-Vîlcii. Trenk a desenat capela; într-însa se mai păstrează ceva icoane din biserica de jos, lucrate cînd cu Cost. Brîncovan vvd, sau cu Matei-voievod. Alături, e şi rădăcina gorunului cel mare, ce s-a surpat de cîţiva ani; tulpina lui uscată, găunoşită şi putredă, e alături. Ţăranii vin şi ia bucăţi dintr-însa, de o fierbe şi o bea de friguri, atît e de mare veneraţia acestui loc. Am dezbrăcat şi icoana cea mare de faţa-i de argint, şi am văzut că pe o parte e zugrăvit, pe pînză, *Judecata din urmă*, cu numirile scrise sîrbeşte, iar pe cealaltă *Maica Domnului*, zugrăvită pe lemn şi stricată pe cît se poate. Numai obrazul Maicii Precistii e mai bine conservat. Cine mai ştie pe unde o fi fost ascunsă în vremile răsmiriţelor trecute?! Ţin aminte numai că, cînd cu Tudor Vladimirescu, o dusese la Pătrunsa, iar cînd cu Cîrjaliu, a dus-o în peşteră la Bistriţa, unde s-a afumat de focul ce-l făcea pustnicul în peşteră. Îmbrăcămintea de argint, ce o poartă acum e făcută de Radu Golescu, la 1812, dar mai are şi alta, precum şi coroană, cercei brăţări şi alte multe scule, ce sînt, împreună cu cele mai de preţ odoare ale mănăstirii, duse la Hurez.

Am vizitat încă în ziua aceea şi schitul Surpatele. Bădiţa a pus 4 cai ai lui la trăsura noastră şi am mers acolo, unde am vizitat şi am însemnat ce e mai vrednic de băgare de seamă. *...* de plumb ale schitului din vremea lui Constantin Brîncoveanu, apoi mai multe odoare, date de doamna Maria, la acel schit, ce a fost vechi, făcut de Buzeşti.

Întorcîndu-ne de la Surpate, am prînzit pe la șase, și seara, Bădiță ne-a arătat ceva odoare și, mai ales, odăjdii vechi ale schitului. Mai de luat aminte e o evaghelie îmbrăcată cu argint poleit, dată de Constantin Brîncoveanu pe cînd era vel-spătar și scrisă dania cu mîna sa, 2 poale de icoane și o dveră de serasir minunată și mai multe sangulii de pînze de in subțire, cusute cu mare fineță, pentru Maica Domnului. Sînt și sfite de însemnat, de stofă de catifea, săpată pe materie de mătase groasă sau de mătase cu păr de cal. Am mai scris încă și o scrisoare Brîncoveanului, spre a-i cere voie a deschide cutia în care se află, la Hurez, coroana cea de pietre scumpe a Maichii Precestii și care e acum pecetluită de vodă Cuza, ce a vizitat-o anii trecuți și a rupt el însuși pecetea Brîncoveanului. Trenk pica de somn, a mers să se culce și noi i-am urmat pilda, deși aveam a lucra asupra pomelnicelor de aici și de la Surpate.

Duminecă 31 iulie 1860, ne-a deșteptat toaca și clopotele, pe o ploaie strașnică, cu fulgere și cu tunete, care abia acuma, pe la zece ceasuri, a încetat. Sașii nu prea îi e bine. Trenk face desenul mănăstirii de pe niște grămezi de scînduri și o să sfîrșască copia icoanei cele mari. Eu am să sfîrșesc lucrarea asupra acestei mănăstiri și apoi o să mergem la Mănăilești și la Bistrița. Bădiță a plecat azi-dimineață la Rîmnic. Pe dorobanțul nostru l-am trimis la Bărbătești să-mi aducă pomelnicul de la Pătrunsa. Mă duc să m-apuc de lucru.

Mănăstirea Dintr-un Lemn, 31 iulie 1860, duminică, 10 ceasuri dimineața.

Duminică, la 31 iulie, am luat inscripție de pe mormintele lui George Cantacuzino, celelalte pisanii. Maica călugărița chelăreasa, și dorul călugărițelor scoase de la mănăstirea Dintr-un Lemn și răspîndite prin alte mănăstiri. Pomelnicul și preotul care m-a întrebat ce orînduială o să se facă cu dînșii. — Vremea se îndreptase, am prînzit de vreme; am plecat cu poștalionul cu 4 cai, Trenk și eu la Manoilești, în valea Bistriței. — Biserica zidită de Pahomie, monahul Pîrșcoveanu. — Cartea cu stampa doamnei Elena a lui Matei Basarab. — Repede întoarcere la mănăstirea Dintr-un Lemn. — Sașa așezase lucrurile; călugărița îi dase două sangulii alese de ea și nevasta lui Bădiță 2 borcane de dulceață. Am dat și noi să ne pomenească, la mănăstirea Dintr-un Lemn și la Surpatele. Am plecat pe cînd apunea soarele, și, pînă la Bunești, tot s-a mai văzut. Frumos tablou la Păușești. Livede verde, cu corturi de țigani. Dindos, o pădure deasă de fagi frumoși. În fund, munții cu ceața serii. Peste văi, la Bunești la mînăstire, era noapte. În deal, pînă să scoborîm la apa Bistriții, am văzut un arc de raze roșii pe cer, o aureolă boreală. Noaptea ne închide vederea mănăstirilor. Am ajuns înserat. Economul ne-a primit, lipsind egumenul, ce e dus cu mitropolitul la băi. Odăile ce ni s-au dat sus, patul cel spart care s-a rupt noaptea și am dormit pe canapea.

Luni, la 1 august, dimineață, a venit popa să ne boteze, dar nu eram gata. Trenk s-a dus să ia desenul cel mare; eu am vizitat obiectele, ca să văz ce este de înscris. Mare cătățime de antichități. După dejun, am copiat pisania veche de subt clopotniță. Apoi, clopotele, vechimea lor, cel mic nedescifrabil. Damian, mirarea lui, cînd a venit în clopotniță[1]. Soarta acestui biet om și nedreptatea părinților. Ce zice el acum de d⟨am⟩a Știrboaica.[2] După

[1] Dl prinț am schimbat cu dînsul tabachera lui Trenk.

[2] După prînz, am mers în altar ca să scriu argintăriile pîn-ne-a apucat noaptea. Trenk cu Sașa au mers să se-mplimbe

clopote, am însemnat icoanele cele vechi. În vremea asta, Sașa a mers să se întîlnească cu Trenk, dar apoi ea a venit în biserică. Ploaie și piatră, pe cînd, din advonul muierilor, la biserecă, copiam pisanii a ⟨vechiului sicriu al Sfîntului⟩*. Au început a trage clopotele, efect spăimîntător; am descris apoi și noul sicriul și, încetînd ploaia, am mers să prînzim. Damian a venit aci, am schimbat cu dînsul tabacherea lui Trenk. După prînz, eu am înscris pînă înserat argintăria din lăzile din altar. Trenk a început desenul sicriului, care l-a sfîrșit a doua zi.

Marți, 2 august 1860, dimineața, am sfîrșit înscrierea argintăriilor și a odăjdiilor. Multe din ele am ales spre a se copia de Trenk. Ni le-a adus în odaie, sus. Ziua s-a petrecut cu desenurile lui Trenk. Sașa a calcat ornamente de la evanghelia manuscrisă și eu am așteptat să vie călugărul chelar, ca să-mi arate biblioteca. Dar n-a venit. Seara, am ieșit să ne plimbăm pe Bistrița în sus, dar am mers pînă la un loc și ne-am întors. Frumosețea acestor locuri. Poziție extraordinară. Economul ne-a întîlnit întorcîndu-ne, și am fost cu el pe poteca despre peșteră, ce e așezată, ca o scară cu pietre, la Păpușa. Era înserat și ne-am întors acasă. Porumbul, seara.

Miercuri, 3 august, dimineața, eu am cercetat biblioteca și am înscris cărțile interesante. Trenk, cu neplăcerea obicinuită, a desenat obiecte vechi. Sașa, asemenea, calca ornamente. După prînz, am fost cu economul la peștera cea veche. Urcare grea. Sașa n-a putut sui, de pietre și de urzici. Aspect frumos al acestei peștere. Istoria călugărului ce a căzut de pe mal în prăpastie. Seara, am lucrat cu toții pînă pe la 2 din noapte, ajutați de cafea neagră. Odaia lui Trenk era un adevărat atelier.

Joi 4 august, eu m-am sculat mai de vreme, dar Trenk tîrziu. După dejun, am fost la peșteră. Liliceii. Nu mai găsesc *...* ce erau sloiuri de gheață. Efect mult mai frumos în vremea iernii. Păstrarea urmelor. Pustnicul ce nu vorbea. Țiganii ce l-au azvîrlit. Vizita lui Kiselef la dînsul. Două capete în peșteră. Loc unde voia Știrbei să facă încă una. Piatra de lapte. Țărancele din Transilvania, din Siliștea. Frica lor. Conversația mea cu cea bătrînă, la ieșirea lor din peșteră. (Mucă, mucă, multe căi ai făcut, dar nici o cale bună ca asta n-ai făcut).

Trenk desenează, de pe munte, Păpușa. Am prînzit mai de vreme. După prînz, Sașa și eu am fost la bolniță; ușile din vremea lui Matei Basarab; apoi am fost spre strîmtoare, unde desena Trenk vederea bolniței. Seara, iar am lucrat pînă pe la 12, Trenk icoana lui Sfîntul Procopie, Sașa brîul lui banul Barbu și eu pomelnicul.